

ISSN 2786-5649 (Print)
ISSN 2786-5657 (Online)

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

Заснований
у 2009 р.

Ампаро

Свідоцтво про державну реєстрацію:
Серія KB № 24762-14702 P
від 25 березня 2021 р.

Адреса редакції:
Україна, 69063,
м. Запоріжжя,
вул. Олександрівська, 84, оф. 414

Телефон
для довідок:
+38 066 53 57 687

№ 1, 2024

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

DOI Ампаро

<https://doi.org/10.26661/2786-5649>

DOI № 1/2024

<https://doi.org/10.26661/2786-5649-2024-1>

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet вченою радою ЗНУ (протокол засідання № 11 від 30.04.2024 р.)

На підставі Наказу Міністерства освіти та науки України № 409 від 17.03.2020 р. (Додаток 1) журнал внесений до переліку фахових видань категорії «Б» у галузі юридичних наук (081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність», 293 «Міжнародне право»).

До 25 березня 2021 р. журнал виходив під назвою «Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки».

У зв'язку зі зміною назви журналу було внесено відповідні зміни до Переліку наукових фахових видань України на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 735 від 29.06.2021 р. (Додаток 3).

Науковий журнал «Ампаро» внесено до Міжнародної наукометричної бази даних «Index Copernicus International» (Польща) (з 1 січня 2015 р.).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

Головний редактор

– Коломоець Т.О., доктор юридичних наук, професор

Заступник головного редактора

– Колпаков В.К., доктор юридичних наук, професор

Відповідальний редактор

– Верлос Н.В., доктор юридичних наук, доцент

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Биргеу М. М.

– доктор юридичних наук, професор (Республіка Молдова)

Болокан І. В.

– доктор юридичних наук, доцент

Бондар О. Г.

– доктор юридичних наук, професор

Боуз Х.

– LLB, MSc, PhD, FHEA (Велика Британія)

Ботнару С.

– доктор юридичних наук, доцент (Республіка Молдова)

Бринза С.

– професор, доктор хабіліт. (Республіка Молдова)

Віхляев М. Ю.

– доктор юридичних наук, професор

Галіцина Н. В.

– доктор юридичних наук, професор

Діхтєвський П. В.

– доктор юридичних наук, професор

Дудоров О.С.

– доктор юридичних наук, професор

Ібрагімов С. І.

– доктор юридичних наук, професор (Республіка Таджикистан)

Курінний Є. В.

– доктор юридичних наук, професор

Кушнір С. М.

– доктор юридичних наук, професор

Руні Дж.

– доктор, доцент (Велика Британія)

Стеценко С. Г.

– доктор юридичних наук, професор

Уільям Дж. Уоткінс

– доктор юридичних наук (Південна Кароліна, США)

Федчишин Д. В.

– доктор юридичних наук

Шарая А. А.

– доктор юридичних наук, доцент

ISSN 2786-5649 (Print)

ISSN 2786-5657 (Online)

© Запорізький національний університет, 2024

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Агапова О. В.

*АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ
ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ СФЕРИ ЮСТИЦІЇ*.....5

Гордієнко А. В.

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ 11

Курінний Є. В.

*ПРІОРИТЕТНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ
В УМОВАХ ТРИВАЮЧОЇ ВІЙНИ НА ВИСНАЖЕННЯ*.....16

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Малига В. А., Дем'янчук О. Р.

*ІМПЕРАТИВНІ НОРМИ В МІЖНАРОДНОМУ ПУБЛІЧНОМУ
ТА МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ*.....24

CONTENTS

SECTION I. ADMINISTRATIVE LAW AND PROCEDURE; FINANCIAL LAW; INFORMATION LAW

Agapova O. V.	<i>ADMINISTRATIVE APPROACH TO DETERMINING THE LEGAL NATURE OF THE JUSTICE AREA.....</i>	5
Hordiienko A. V.	<i>PRINCIPLES OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION OF ATMOSPHERIC AIR.....</i>	11
Kurinyi Ye. V.	<i>PRIORITY ORGANIZATIONAL-LEGAL MEASURES OF THE UKRAINIAN GOVERNMENT AMIDST THE ONGOING WAR OF ATTRITION.....</i>	16
<i>SECTION II. INTERNATIONAL LAW</i>		
Malyga V. A., Demianchuk O. R.	<i>PEREMPTORY NORMS IN PUBLIC INTERNATIONAL LAW AND MANDATORY RULES IN PRIVATE INTERNATIONAL LAW.....</i>	24

РОЗДІЛ І. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.92

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2024-1-01>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ СФЕРИ ЮСТИЦІЇ

Агапова О. В.

*Ph.D., завідувачка сектору міжнародного співробітництва та роботи з іноземцями лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса»
Міністерства юстиції України
вул. Золочівська, 8А, Харків, Україна
orcid.org/0000-0003-1024-0238
agapova-lena-@ukr.net*

Ключові слова: сфера юстиції, публічне адміністрування, Міністерство юстиції України, адміністративно-правове регулювання, адміністративне право.

У статті аналізується підходи адміністративно-правової науки до визначення дефініції та правової природи сфери юстиції. Так, авторкою досліджено теоретичні підходи до визначення поняття «юстиція» та зміст цього поняття. Авторкою наводяться позиції вчених, які досліджували поняття «сфера юстиції» і пропонують умовно виділяти «вузький» та «широкий» підходи до розуміння юстиції. У статті стверджується, що відбувається перехід у розумінні юстиції від монособ'єкта до полісуб'єктної ознаки юстиції. Акцентується увага, що поняття «юстиція» не обмежується сферою правосуддя і не пов'язується виключно лише із здійсненням судочинства. Наводиться підхід за яким стверджується, що сфера юстиції формується та функціонує між виконавчою та судовою гілками влади. Юстиція у широкому розумінні може розглядатись: як форма здійснення правосуддя – судова гілка влади, і як сукупність органів, установ, організацій, що належать до виконавчої гілки влади. Вченою в процесі дослідження робиться висновок, що внаслідок змін у суспільно-політичній обстановці сфера юстиції швидко розвивається та набуває нових рис та характеристик. Аналіз за класифікатором видів економічної діяльності (КВЕД 84.23 – «Діяльність у сфері юстиції та правосуддя») дозволив встановити, що близько 800 суб'єктів зареєстровано як такі, що здійснюють свою діяльність у сфері юстиції та правосуддя. Для повного розкриття змісту поняття, авторкою робиться детальний аналіз спеціальних (галузевих) нормативно-правових актів. Авторкою робиться висновок, що доцільно говорити про адміністративну (позасудову) правову природу сфери юстиції та наводить дефініцію поняття сфера юстиції, під яким пропонується розуміти простір однорідних суспільних відносин, що регулюються нормами адміністративного права, які виникають під час реалізації основних напрямів діяльності Міністерством юстиції України, системою суб'єктів публічної адміністрації спеціальної компетенції, з метою забезпечення дотримання прав, свобод людини і громадянина, законності, а також гарантування справедливості та верховенства права.

ADMINISTRATIVE APPROACH TO DETERMINING THE LEGAL NATURE OF THE JUSTICE AREA

Agapova O. V.

*Ph.D, Head of the Sector of International Cooperation and Work with Foreigners
of the R&D and Publishing, International Cooperation Laboratory
National Scientific Center "Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute"
of the Ministry of Justice of Ukraine
Zolochivska str., 8A, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1024-0238
agapova-lena-@ukr.net*

Key words: *field of justice, public administration, Ministry of Justice of Ukraine, administrative and legal regulation, administrative law.*

This article examines how administrative and legal science define the concept and legal nature of the field of justice. The author explores theoretical approaches to "justice" and its broader meaning. Scholars offer "narrow" and "broad" understandings of justice, with a shift toward a multi-faceted view of justice beyond the singular court system. The field of justice, therefore, operates between the executive and judicial branches. In this broader sense, justice encompasses both the administration of law by the judiciary and related entities in the executive branch. Researcher concludes that due to changes in the social and political environment, the sphere of justice is rapidly developing and acquiring new features and characteristics. Analysis by the classifier of types of economic activity (KVED 84.23 – "Activities in the area of justice and court system") emphasize reveals roughly 800 registered entities operating within the Ukrainian field of justice. The author examines legal frameworks to conclude that an administrative (extrajudicial) definition of the field of justice is most fitting. Ultimately, they define the field of justice as the domain of social relations governed by administrative law. Its purpose, overseen by the Ministry of Justice and other specialized bodies, is to uphold human rights, enforce legality, and ensure justice and the rule of law.

Вступ. Сфера юстиції як змістовне та комплексне поняття поглинає чималу кількість органів, установ, організацій та інших суб'єктів, що безпосередньо задіяні у процесі забезпечення законності та справедливості у суспільстві.

Якщо «юстиція» (латин. *justitia*) у перекладі з латинської мови це справедливість, законність, правосуддя, то визначення напрямів діяльності у цій сфері стають цілком очевидними. Чи дійсно за такою логікою можна визначити і абсолютно точно встановити коло напрямів діяльності, що реалізуються у сфері юстиції, або існують обставини які перешкоджають такому умовиводу? З таких позицій буде цілком доцільним здійснити аналіз наукових досліджень присвячених визначенню етимології та правової природи дефініції поняття «юстиція».

Слово «*justitia*», за підходом римських філософів розуміється як справедливість, де «*ius*» – це нормативні вимоги, породжені природою речей, тому право (*jus*) сприймається як породжене справедливістю, а не навпаки. «Тому, хто займається правом, слід спочатку з'ясувати, звідки прийшло

найменування права». Воно походить від справедливості (*justitia*): адже як влучно зазначає Цельс, право є мистецтво добра і еквівалентності (*ius est ars boni et aequi*) [1].

В контексті дослідження дефініції поняття «юстиція» через призму конституційних гарантій здійснення правосуддя, варто визначити, що в Україні правосуддя здійснюється виключно судами (ст. 124 Конституції України) [2]. Суд, як орган, якому делеговано функції здійснення правосуддя на засадах верховенства права забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [3]. У фахових наукових джерелах також зустрічаються положення, із «аккумуляціями» у формулюванні визначення юстиції тез про її отождолення або зв'язок із правосуддям, судочинством, судовою владою, судовою системою, правом тощо, зумовлюючи тим самим розмаїття доктринальних підходів щодо розуміння юстиції. Так, наприклад, О. Тихомиров,

О. Гусарева слушно зазначають, що умовно можна виділити т. зв. «вузьке» та «широке» розуміння юстиції. Якщо перше, в основному, пов'язане із розумінням юстиції як «... судових установ, їхньої діяльності, насамперед, правосуддя, а також із судовим відомством» [3], що зумовлене акцентом уваги на монособ'єкта її здійснення (основного, «домінуючого», «базового», оскільки має вказівку й на «судове відомство») – судових інституцій, як в аспекті їх правового статусу, організаційної структури, функціонального призначення, процесуального аспекту. І саме з акцентом на зазначеного суб'єкта й формується т. зв. «вузьке» розуміння юстиції, навіть не зважаючи на обґрунтування комплексного підходу стосовно нього. Тим не менш саме такий «виокремлений», «вибірковий» підхід стосовно суб'єкта юстиції й обумовлює висновок про те, що так зване «вузьке» розуміння юстиції є умовним. На противагу йому можна зустріти й т. зв. «широке» розуміння юстиції, під яким прийнято розуміти «... правосуддя, правду, систему судових навчальних закладів, судове відомство, діяльність судових установ із здійснення судочинства і правосуддя, забезпечення охорони прав і законних інтересів держави, територіальних організацій громадян, організацію роботи судів, систематизацію та підготовку пропозицій щодо кодифікації законодавства» [3].

Не зважаючи на те, що таке формулювання було запропоноване вченими-теоретиками права ще десять років назад, воно і до цього часу вважається одним із «вдалих» прикладів визначення так званого «широкого» розуміння юстиції й посилення на нього (згадування) у наукових фахових джерелах можна зустріти досить часто. Отже, аналіз вищезазначеного визначення дозволяє стверджувати, що має місце відхід від монособ'єкта у розумінні юстиції (зокрема організаційний та функціональний аспекти) – судових інституцій й перехід до полісуб'єктної ознаки юстиції, діяльність яких безпосередньо або ж опосередковано пов'язана із правосуддям, судочинством, забезпеченням охорони і захисту прав, законних інтересів особи та держави, що й обґрунтовується деякою мірою обрання різних латинських термінів як «базис» для формулювання визначення юстиції, а саме: «*justitia*», «*justicia*», «*jus*». Саме цих латинських термінів, які варто вважати своєрідним «базисом» для формулювання всього суміжного термінологічного ряду.

Отже, у сучасних методологічних підходах поняття «юстиція» не обмежується сферою правосуддя і не пов'язується виключно лише із здійсненням судочинства. Юстиція у широкому розумінні може розглядатись: як форма здійснення правосуддя – судова гілка влади, і як сукупність органів, установ, організацій, що належать до виконавчої гілки влади.

Виклад основного матеріалу. Сфера юстиції настільки швидко розвивається, у зв'язку з чим

і набуває нових рис та характеристик. Виходячи із поділу гілок влади, можна стверджувати, що сфера юстиції формується та функціонує між двома гілками влади виконавчою та судовою (див. Рис. 1).

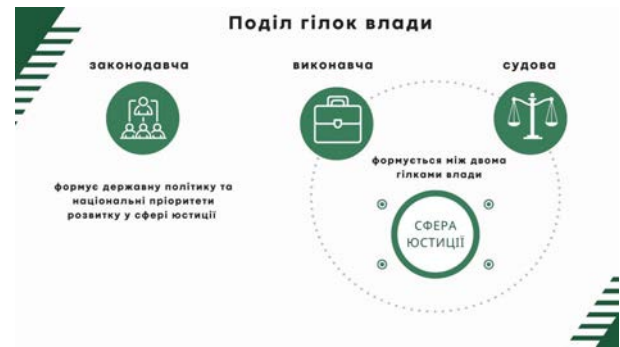

Рис. 1

Цікавим для нашого подальшого розгляду є практика систематизації видів діяльності, що здійснюється суб'єктами господарювання в Україні за класифікатором видів економічної діяльності (далі – КВЕД) 84.23 «Діяльність у сфері юстиції та правосуддя». Так, цей клас включає: – управління та забезпечення функціонування адміністративних, цивільних та кримінальних судів, військових трибуналів та судової системи, у тому числі юридичне представництво та консультації від імені уряду або від імені інших осіб, якщо вони забезпечуються коштами або послугами з боку уряду; – винесення судових рішень та тлумачення закону; – арбітражний розгляд цивільних справ; – управління в'язницями та надання послуг у сфері виправних мір, у тому числі реабілітаційні послуги, незалежно від того, чи проводять цю діяльність урядові організації або приватні структури на договірній основі або за винагороду [4]. Серед зареєстрованих суб'єктів за цим КВЕД належить: Вища Рада Правосуддя; Національне Антикорупційне Бюро України; Офіс Генерального Прокурора; Конституційний Суд України; Координаційний центр з надання правової допомоги; Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України; нотаріальні контори; міжрегіональні управління юстиції; відділи державної реєстрації актів цивільного стану; відділи державної виконавчої служби; державні пенітенціарні установи; адвокатські об'єднання та інші.

Близько 800 суб'єктів зареєстровано як такі, що здійснюють свою діяльність у сфері юстиції та правосуддя. За авторським підходом, вважаємо за доцільне говорити про особливість сфери юстиції, зокрема про її адміністративну (позасудову) правову природу, і про реальність або ж об'єктну ускладненість такої діяльності.

Доречним є зазначити, що вагому роль в публічному адмініструванні сферою юстиції (адміністративної або позасудової) здійснює

Міністерство юстиції України як центральний орган виконавчої влади, якому делеговані повноваження у сфері юстиції. Мін'юст здійснює свій владно-організуючий вплив через відповідних суб'єктів: 1) у сфері експертного забезпечення правосуддя; 2) у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб); 3) у сфері виконання кримінальних покарань та пробачії; 4) у сфері нотаріату; 5) у сфері безоплатної правничої допомоги; 6) у сфері діяльності арбітражних керуючих та з питань банкрутства; 7) у сфері архівної справи і діловодства.

Беззаперечно, важливого значення набуває Закон України «Про центральні органи виконавчої влади», положення якого визначають засади функціонування Міністерства юстиції України як «центрального», «основного» суб'єкта в системі суб'єктів адміністративно-правового регулювання у сфері юстиції, зокрема її позасудової (адміністративної) складової. Зокрема, розділ II «Міністерства» закону присвячений характеристиці відповідного різновиду центральних органів виконавчої влади, в тому числі й Міністерства юстиції України, яке варто розглядати як «... центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох визначених Кабінетом Міністрів України сферах, проведення якої покладено на Кабінет Міністрів України Конституцією та законами України» (ст. 6 Закону) [5] і самі ці положення фактично слугували підґрунтям для підготовки Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 (з наступними змінами та доповненнями), яке фактично й визначає правовий статус цього органу як головного органу «... у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, державну політику з питань банкрутства, у сфері нотаріату, організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації обтяжень рухомого майна, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців, реєстрації статуту територіальної громади м. Києва, реєстрації статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук, у сфері виконання кримінальних покарань та пробачії, з питань утримання військовополонених, у сфері правової освіти населення; забезпечує формування державної політики у сфері архівної справи і діловодства та створення і функціонування державної системи страхового фонду документації; забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції» (п. 1 Положення) [6]. При

цьому п. 2 цього ж Положення уточнює, що варто розуміти під «законодавством», яке Міністерство юстиції України, застосовує у своїй діяльності, – «... Мін'юст у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України і постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства», що також підтверджує «широкий» підхід щодо розуміння законодавства й акцент уваги не тільки на законодавчі акти, а й на підзаконні акти.

Аналіз законодавства, яке визначає засади адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування у сфері позасудової (адміністративної) юстиції в Україні, дозволяє стверджувати, що воно є досить великим за своїми кількісними показниками, включає як законодавчі акти, так і численні підзаконні акти. Більше того, є характерною його кількарівневисті, що передбачає наявність законодавчих актів стосовно кожного із елементів змісту позасудової (адміністративної) юстиції. І тут варто вести мову, наприклад, про наявність Законів України «Про безоплатну правничу допомогу», «Про нотаріат», із фіксацією положень стосовно того, що нотаріатом в Україні визначається система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, з метою надання їм юридичної вірогідності [7]. Не варто також забувати і про Закон України «Про судову експертизу», згідно з положеннями якого судовою експертизою варто вважати дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [8]. Законодавець уточнює свою позицію, зазначаючи, що законодавством стосовно цього елементу позасудової юстиції він вважає «... законодавство України про судову експертизу, яке складається із цього Закону, а також інших нормативно-правових актів. Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачено законодавством України про судову експертизу, застосовуються правила міжнародного договору України» (ст. 1 Закону), тим самим підтверджуючи свою прихильність «широкого» розуміння законодавства й підтверджуючи тезу про те, що не тільки цей закон визначає відповідні засади, а й інші акти.

Варто згадати і про Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», положення якого визначають сферу регулюючого впливу на відносини, пов'язані з проведенням державної реєстрації актів цивільного стану, внесенням до актових записів цивільного стану змін, їх поновленням і анулюванням, визначає

засади діяльності органів державної реєстрації актів цивільного стану, визначення актів цивільного стану як подій та дій, які нерозривно пов'язані з фізичною особою і започатковують, змінюють, доповнюють або припиняють її можливість бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків (ст. 2 Закону), а також систему органів державної реєстрації актів цивільного стану (розділ II) [9].

Для кожної складової змісту позасудової юстиції можна навести в якості прикладів значну кількість підзаконних нормативно-правових актів, прийнятих різними суб'єктами публічного адміністрування, що і визначають особливості адміністративно-правового регулювання у зазначеній сфері відносин. Так, зокрема, у сфері нотаріату такими актами є: Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністра юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5 [10], Правила ведення нотаріального діловодства, зареєстровані наказом Міністра юстиції України від 22.12.2010 року № 3253/5 [11], Положення про порядок реєстрації приватного нотаріальної діяльності та заміщення приватного нотаріуса, затверджене наказом Міністра юстиції України від 22.03.2011 року N 871/5 [12] тощо.

При цьому варто зазначити, що рівень підзаконної регламентації може бути різним, а відповідно й підзаконні нормативно-правові акти, які визначають засади адміністративно-правового регулювання у сфері позасудової (адміністративної) юстиції, також різними. І це не тільки постанови, укази, розпорядження, накази, а й інші акти, серед яких можуть бути і доручення й інструктивні листи тощо. Так, наприклад, Міністерством юстиції України у сфері пенітенціарної діяльності відносини регламентуються не тільки наказами (наприклад, Наказ Міністерства юстиції України від 11.10.2023 № 3603/5 «Про затвердження Змін до Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження або позбавлення волі») [13], а й, наприклад, дорученнями (Доручення заступника начальника Департаменту з питань

виконання кримінальних покарань Північно-східного міжрегіонального управління з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України про надання інформації, що стосується службового житла від 11.01.2024 № Б-44/48-24/51-1/50-24) [14], що, беззаперечно, дозволяє оперативно реагувати на потреби регулювання суспільних відносин, враховувати специфіку таких відносин, про, водночас, й ускладнює таке регулювання саме завдяки особливостям самих підзаконних нормативно-правових актів.

Все це зумовлює появи підстав для різновариантивностей для тлумачення положень цих актів та їх застосування, формуючи підстави для різновариантивності практики правозастосування, що негативно може впливати на стан та ефективність регулювання відносин публічного адміністрування у сфері позасудової юстиції.

Висновки з даного дослідження. На наше глибоке переконання «широке» розуміння юстиції дозволяє охопити суб'єктивний, функціональний аспекти, визначити специфіку цільового аспекту й обумовлену цим своєрідність процесуального аспекту. Комплексний характер юстиції, сформований завдяки поєднанню унікальності кожного із запропонованих аспектів, й дозволяє виокремлювати її як об'єкт правового регулювання, із використанням релевантного механізму такого регулювання стосовно як кожного, так і окремого її прояву. Важливим для дослідження є кожен аспект її розуміння, оскільки від цього залежить й усвідомлення її змісту сфери юстиції в цілому.

Під поняттям *сфера юстиції (позасудової/адміністративної)* пропонується розуміти простір однорідних суспільних відносин, що регулюються нормами адміністративного права, які виникають під час реалізації основних напрямів діяльності Міністерством юстиції України, системою суб'єктів публічної адміністрації спеціальної компетенції, з метою забезпечення дотримання прав, свобод людини і громадянина, законності, а також гарантування справедливості та верховенства права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Corpus Iuris Civilis. URL: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/corpjurciv.htm> (дата звернення: 01.02.2024).
2. Конституція України (1996). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
3. Тихомиров О., Гусарева А. (2009). Сучасні підходи до розуміння адміністративної юстиції. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*, (1), 45–50. (дата звернення: 01.02.2024).
4. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010. Клас 84.23 «Діяльність у сфері юстиції та правосуддя». URL: <https://opendatabot.ua/c/kved/O/84.23> (дата звернення: 01.02.2024).
5. Про центральні органи виконавчої влади (2011). *Відомості Верховної Ради України*. № 38. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
6. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України (2014). *Офіційний вісник України*. № 54. Ст. 1455. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-п#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
7. Про нотаріат (1993). *Відомості Верховної Ради України*. №39. Ст. 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 01.02.2024).

8. Про судову експертизу (1994). *Відомості Верховної Ради України*. № 28. Ст. 232 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
9. Про державну реєстрацію актів цивільного стану (2010). *Відомості Верховної Ради України*. № 57. Ст. 1935. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
10. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (2012). *Офіційний вісник України*. № 17. Ст. 632. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
11. Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства (2010). *Офіційний вісник України*. № 98. Ст. 3515. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-10#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
12. Про затвердження Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності та заміщення приватного нотаріуса (2011). *Офіційний вісник України*. № 25. Ст. 1028. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0388-11#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
13. Про затвердження Змін до Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження або позбавлення волі (2023). *Офіційний вісник України*. № 96. Ст. 5780. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1796-23#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
14. Про надання інформації, що стосується службового житла (2024). Доручення заступника начальника Департаменту з питань виконання кримінальних покарань Північно-східного міжрегіонального управління з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України № Б-44/48-24/51-1/50-24.

REFERENCES

1. Corpus Iuris Civilis. URL: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/corpjurciv.htm> (дата звернення: 01.02.2024).
2. Konstytutsiia Ukrainy (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
3. Tykhomyrov O., Husarieva A. (2009). Suchasni pidkhody do rozuminnia administratyvnoi yustytysii. *Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo*, (1), 45-50. (дата звернення: 01.02.2024).
4. Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy. Klasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti DK 009:2010. Klas 84.23 «Diialnist u sferi yustytysii ta pravosuddia». URL: <https://opendatabot.ua/c/kved/O/84.23> (дата звернення: 01.02.2024).
5. Pro tsentralni orhany vykonavchoi vlady (2011). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 38. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
6. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo yustytysii Ukrainy (2014). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. № 54. Ст. 1455. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-p#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
7. Pro notariat (1993). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. №39. Ст. 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
8. Pro sudovu ekspertyzu (1994). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 28. Ст. 232 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
9. Pro derzhavnu reiestratsiiu aktiv tsyvilnoho stanu (2010). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 57. Ст. 1935. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
10. Pro zatverdzhennia Poriadku vchynennia notarialnykh dii notariusamy Ukrainy (2012). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. № 17. Ст. 632. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
11. Pro zatverdzhennia Pravyl vedennia notarialnoho dilovodstva (2010). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. № 98. Ст. 3515. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-10#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
12. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok reiestratsii pryvatnoi notarialnoi diialnosti ta zamishchennia pryvatnoho notariusy (2011). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. № 25. Ст. 1028. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0388-11#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
13. Pro zatverdzhennia Zmin do Instruksii pro umovy pratsi ta zarobitnu platu zasudzhenykh do obmezhenia abo pozbavlennia voli (2023). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. № 96. Ст. 5780. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1796-23#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
14. Pro nadannia informatsii, shcho stosuetsia sluzhbovoho zhytla (2024). Doruchennia zastupnyka nachalnyka Departamentu z pytan vykonannia kryminalnykh pokaran Pivnichno-skhidnoho mizhrehionalnoho upravlinnia z pytan vykonannia kryminalnykh pokaran Ministerstva yustytysii Ukrainy № B-44/48-24/51-1/50-24.

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

Гордієнко А. В.

кандидат юридичних наук,

докторант кафедри конституційного та адміністративного права

Запорізький національний університет

вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна

orcid.org/0009-0004-0775-0602

gordienko@gmail.com

Ключові слова: *адміністративно-правове регулювання, об'єкт, адміністративно-правова охорона, природний ресурс, атмосферне повітря, повітряний простір, принцип.*

Метою статті визначено вироблення авторського підходу до розуміння системи принципів адміністративно-правової охорони атмосферного повітря. З'ясовано, що функціональним змістом адміністративно-правової охорони атмосферного повітря є: забезпечення забруднення повітря в межах гранично допустимих норм викидів задля забезпечення права особи на безпечне та якісне довкілля; екологізація виробництва; запровадження екологічних стандартів якості палива; екологізація енергетичного кластеру економіки, в тому числі шляхом запровадження принципів децентралізації енергетичної системи країни; налагодження інформаційної взаємодії учасників правовідносин задля забезпечення прозорості вчинення господарської діяльності, пов'язаної із забрудненням довкілля; формування високого рівня екологічної правосвідомості. Акцентовано, що попри наявність значної кількості стратегічних планів, програм розвитку та здійснення природоохоронної державної та регіональної політик неможливо зробити висновок про успішність їх впровадження як на рівні екологізації виробництв, так і на рівні нормативно-правового регулювання засад охорони довкілля, в тому числі засобами адміністративно-правової охорони. Визначено, що принципами охорони атмосферного повітря: принцип збереження належного стану атмосферного повітря для забезпечення здоров'я та добробуту громадян; принцип запобігання забрудненню атмосферного повітря; принцип мінімізації антропогенного впливу шляхом впровадження технологій та практик, які зменшують викиди шкідливих речовин; принцип участі громадськості, що вимагає забезпечення доступу до інформації про стан атмосферного повітря, а також гарантування впровадження різноманітних форм участі соціальних груп у прийнятті рішень щодо його охорони; принцип відповідальності; принцип економічної збалансованості; принцип екологічної обгрунтованості та оцінки впливу на довкілля.

PRINCIPLES OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION OF ATMOSPHERIC AIR

Hordiienko A. V.

PhD in Law,

Postdoctoral Student at the Department of Constitutional and Administrative Law

Zaporizhzhia National University

Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

orcid.org/0009-0004-0775-0602

gordienko@gmail.com

Key words: *administrative and legal regulation, object, administrative and legal protection, natural resource, atmospheric air, air space, principle.*

The purpose of the article is to develop an author's approach to understanding the system of principles of administrative and legal protection of atmospheric air. It has been found that the functional content of the administrative and legal protection of atmospheric air is: ensuring air pollution within the limits of the maximum permissible emission norms in order to ensure the right of a person to a safe and high-quality environment; greening of production; introduction of environmental fuel quality standards; greening of the energy cluster of the economy, including by introducing the principles of decentralization of the country's energy system; establishment of information interaction between the participants of legal relations in order to ensure the transparency of economic activities related to environmental pollution; formation of a high level of environmental legal awareness. It is emphasized that despite the presence of a significant number of strategic plans, development programs and the implementation of environmental state and regional policies, it is impossible to draw a conclusion about the success of their implementation both at the level of greening of production and at the level of regulatory and legal regulation of the principles of environmental protection, including by means of administrative legal protection. It was determined that the principles of atmospheric air protection are: the principle of preserving the proper state of atmospheric air to ensure the health and well-being of citizens; the principle of preventing atmospheric air pollution; the principle of minimizing anthropogenic impact by implementing technologies and practices that reduce emissions of harmful substances; the principle of public participation, which requires ensuring access to information about the state of atmospheric air, as well as guaranteeing the implementation of a variety of forms of participation of social groups in decision-making regarding its protection; the principle of responsibility; the principle of economic balance; the principle of ecological reasonableness and environmental impact assessment.

Постановка проблеми. Атмосферне повітря є таким об'єктом, що вимагає вжиття заходів із забезпечення збереження такого природного об'єкту, так і вжиття заходів із запобігання зростання антропогенного впливу на його якість.

У Законі України від 25 червня 1991 р. «Про охорону навколишнього природного середовища» встановлено, що під стан екологічної безпеки має розумітися такий стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей [1].

Таким чином, безпека атмосферного повітря та безпека повітряного простору є складовою системи національної безпеки, де перша є складовою

екологічної безпеки, а друга є складовою державної безпеки, та має розумітися як стан атмосферного повітря та непорушності повітря, за якого дотримуються встановлені фізичні, хімічні та біологічні властивості, що створює сприятливі та достатні умови для функціонування людей та населених пунктів.

Стан наукової розробки проблеми. Питання обґрунтування основоположних засад адміністративно-правової охорони атмосферного повітря у наукових публікаціях досліджується фрагментарно, в межах комплексних досліджень з проблематики природокористування. Визначення проблематики атмосферного повітря та повітряного простору як об'єкту адміністративно-правової

охорони в межах комплексних досліджень питань природокористування здійснювалось у наукових працях таких вчених, як: В. І. Андрейцев, А. О. Борисенко, О. С. Заржицький, Ю. О. Легеза, О. О. Сурилова, Ю. С. Шемшученко та ін.. Однак при цьому окремо питання формулювання спеціальних принципів адміністративно-правової охорони атмосферного повітря є актуальним.

Метою статті є вироблення авторського підходу до розуміння системи принципів адміністративно-правової охорони атмосферного повітря.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення реалізації заходів із здійснення адміністративно-правової охорони атмосферного повітря та повітряного простору вимагає вжиття на належному рівні правової ефективності заходів із здійснення обліку та моніторингу забруднення довкілля, що вимагає реалізації функції державного та громадського контролю через визначення нормативів із використання атмосферного повітря та рівня гранично допустимих викидів, дотримання обмежень щодо антропогенного впливу на атмосферне повітря, а також зонування населених пунктів, із виділенням територій, де пріоритетними є розміщення промислових зон [2, с. 105–110; 3; 4, с. 180–188].

Здійснення на належному рівні адміністративно-правової охорони атмосферного повітря та повітряного безпеки вимагає вжиття попереджувальних, правовідновлюючих, правозахисних, контрольних-наглядових та адміністративно-деліктних заходів впливу.

Головний функціональний зміст адміністративно-правової охорони атмосферного повітря полягає у оптимізації рівня антропогенного впливу та навантаження на нього.

Саме такі вимоги є базисними для побудови системи нормативно-правового регулювання адміністративно-правової охорони атмосферного повітря та повітряного простору, що має відповідати досягнення збалансованості економічної доцільності та екологічної раціональності, корелюватися із соціальними інтересами та потребами.

Загальними принципами адміністративно-правової охорони атмосферного повітря є принципи верховенства права, законності, демократизму, гуманізму, добросовісності, справедливості, рівності, поєднання переконання та примусу, відповідальності за вину та ін..

Але визначення змісту адміністративно-правової охорони атмосферного повітря та повітряного простору пріоритетно відображаються через реалізацію спеціальних принципів регулювання.

С. В. Ворушило до спеціальних принципів адміністративно-правової охорони атмосферного повітря відносить: 1) пріоритет охорони життя та здоров'я людини, сьогодення і майбутніх поколінь; 2) здійснення обов'язкового моніторингу та контролю за дотриманням вимог законодавства

у сфері охорони атмосферного повітря; 3) недопущення зворотних наслідків забруднення атмосферного повітря для людини та навколишнього середовища; 4) державного регулювання викидів шкідливих (забруднюючих) речовин в атмосферне повітря і шкідливих фізичних дій на нього; 5) гласності, повноти і достовірності інформації про стан атмосферного повітря, його забруднення; 6) наукової обґрунтованості, системності та комплексності підходу до охорони атмосферного повітря; 7) невідворотності відповідальності за порушення правових вимог охорони атмосферного повітря [5, с. 8].

Необхідно сказати, що зазначений підхід відображає зміст адміністративно-правової охорони, як вжиття заходів із сприяння мінімізації антропогенного впливу на атмосферне повітря та дотримання вимог економічної безпеки.

Т. О. Шевчук пропонує зазначений перелік спеціально-правових принципів адміністративно-правової охорони атмосферного повітря доповнити такими принципами, як пріоритет захисту права людини на життя та здоров'я; недопущення незворотних наслідків забруднення атмосферного повітря для довкілля; обов'язковість державного регулювання викидів шкідливих (забруднюючих) речовин в атмосферне повітря і шкідливих фізичних впливів на нього; обов'язковість дотримання вимог повітря охоронного законодавства усіма суб'єктами його споживання; принцип презумпції потенційної екологічної небезпеки будь-якої планованої господарської та іншої діяльності; принцип повноти інформації, представленої при оцінці впливу на навколишнє середовище; принцип наукової обґрунтованості, об'єктивності і законності висновків оцінки впливу на навколишнє середовище; принцип гласності, а також участі суб'єктів права на екологічну інформацію; принцип обов'язковості проведення оцінки впливу на навколишнє середовище до прийняття рішень про реалізацію об'єкта оцінки; принцип відповідальності замовника адміністративних послуг у сфері охорони атмосферного повітря за наслідки реалізації проектних рішень тощо [6, с. 36–37].

Підтримуючи наведені підходи до розуміння принципів адміністративно-правової охорони атмосферного повітря та повітряного простору, зазначимо на доцільності їх доповнення принципами економічної доцільності та принципу екологічної обґрунтованості. На підставі здійсненого аналізу до спеціальних принципів адміністративно-правової охорони атмосферного повітря, які відображають вимоги суспільства та правове регулювання природоохоронної діяльності держави, необхідно віднести такі засади, як: принцип збереження належного стану атмосферного повітря для забезпечення здоров'я та добробуту громадян; принцип запобігання, реалізація якого спрямовується на запобігання забрудненню атмосферного повітря шляхом встановлення норм, стандартів і обмежень для промислових під-

приємств, транспорту та інших джерел забруднення; принцип мінімізації антропогенного впливу шляхом впровадження технологій та практик, які зменшують викиди шкідливих речовин; принцип участі громадськості, що вимагає забезпечення доступу до інформації про стан атмосферного повітря, а також гарантуванні впровадження різноманітних форм участі соціальних груп у прийнятті рішень щодо його охорони; принцип відповідальності, що має застосовуватися за вчинення порушень правил щодо охорони атмосферного повітря, включаючи штрафи та інші санкції для порушників; принцип економічної збалансованості; принцип екологічної обґрунтованості. Ці принципи спрямовані на досягнення балансу між потребами суспільства в економічному розвитку та збереженні природного середовища для майбутніх поколінь.

Однак при цьому у Законі України «Про охорону атмосферного повітря» є відсутніми зазначені спеціальні засади його адміністративно-правової охорони, що вимагає внесення змін до чинного законодавства та закріплення спеціальних засад правового регулювання.

Необхідно підкреслити, що чинний Закон України від 16 жовтня 1992 року № 2707-ХІІ «Про охорону атмосферного повітря» [7] містить доволі значну кількість прогалин, і одна із них, зокрема, відсутність спеціально-правових засад нормативного регулювання. Безумовно, до недоліків Закону України «Про охорону атмосферного повітря» є його застарілість та недостатність категоріального апарату повітряохоронного законодавства. Зокрема, у ст. 1 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» визначено такі поняття, як: «атмосферне повітря», «охорона атмосферного повітря»; «забруднення атмосферного повітря»; «забруднююча речовина»; «викид»; «неорганізоване стаціонарне джерело викиду»; «нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря»; «норматив вмісту забруднюючої речовини у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів пересувного джерела»; «норматив гранично допустимого викиду забруднюючої речовини стаціонарного джерела»; «технологічний норматив допустимого викиду забруднюючої речовини»; «норматив якості атмосферного повітря»; «норматив гранично допустимого впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел»; «джерело викиду»; «організоване стаціонарне джерело викиду»; «фонова концентрація забруднюючої речовини в атмосферному повітрі».

Не визначеними нормативно є категорії «якість атмосферного повітря», «безпечний рівень якості повітря», «громадський контроль у сфері охорони атмосферного повітря». Чинним повітряохоронним законодавством України не визначено засади спеціально-правового законодавства.

Забезпечення ефективності адміністративно-правової охорони атмосферного повітря вимагає вжиття сукупності заходів організаційно-пра-

вового, економічного, екологічного та іншого характеру.

Вжиття таких заходів впливу має визнаватися інструментами здійснення публічно-управлінської діяльності, та сприяє захисту потреб населення у створенні якісних умов життєдіяльності населених пунктів.

Адміністративно-правова охорона атмосферного повітря базується на різних інструментах, які використовуються для забезпечення чистоти та збереження якості повітря. До інструментів адміністративно-правової охорони атмосферного повітря необхідно віднести: нормативно-правові акти (закони, постанови, постанови уряду, рішення місцевих органів влади тощо), які встановлюють правила і вимоги щодо допустимих рівнів забруднення атмосферного повітря, використання екологічно чистих технологій, обмеження викидів тощо; ліцензування та видача спеціальних дозволів для підприємств, що можуть впливати на якість повітря (наприклад, промислові підприємства), повинні мати спеціальні дозволи на викид забруднюючих речовин у повітря; контроль та моніторинг забруднення повітря, що може включати обов'язкові вимірювання рівнів забруднення, облік викидів, інспекції та перевірки дотримання встановлених норм; відповідальність за порушення, в тому числі застосування адміністративно-господарських санкцій, адміністративно-деліктних штрафів тощо; стимулюючі заходи, що спрямовуються на активізацію процесів екологізації підприємств шляхом впровадження «зелених» технологій та процесів, у формі зниження податків для екологічно чистих підприємств, надання субсидій на впровадження чистих технологій тощо; громадський контроль. Ці інструменти працюють разом для створення системи, яка сприяє збереженню та покращенню якості атмосферного повітря, що є важливим завданням для збереження здоров'я людей та екології в цілому.

Таким чином, функціональним змістом адміністративно-правової охорони атмосферного повітря є: забезпечення забруднення повітря в межах гранично допустимих норм викидів задля забезпечення права особи на безпечне та якісне довкілля; екологізація виробництва; запровадження екологічних стандартів якості палива; екологізація енергетичного кластеру економіки, в тому числі шляхом запровадження принципів децентралізації енергетичної системи країни; налагодження інформаційної взаємодії учасників правовідносин задля забезпечення прозорості вчинення господарської діяльності, пов'язаної із забрудненням довкілля; формування високого рівня екологічної правосвідомості тощо.

Однак на разі попри наявність значної кількості стратегічних планів, програм розвитку та здійснення природоохоронної державної та регіональної політик неможливо зробити висновок про

успішність їх впровадження як на рівні екологізації виробництва, так і на рівні нормативно-правового регулювання засад охорони довкілля, в тому числі засобами адміністративно-правової охорони.

Висновки. На підставі зазначеного є необхідним внести зміни до Закону України «Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовтня 1992 року № 2707-XII, де передбачити положення, що закріплюються спеціальні принципи правової охорони такого природного об'єкту.

Так, є необхідно доповнити статтею 3-1 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовтня 1992 року № 2707-XII у такій редакції:

«Принципи охорони атмосферного повітря:

1) принцип збереження належного стану атмосферного повітря для забезпечення здоров'я та добробуту громадян;

2) принцип запобігання, реалізація якого спрямовується на запобігання забрудненню атмос-

ферного повітря шляхом встановлення норм, стандартів і обмежень для промислових підприємств, транспорту та інших джерел забруднення;

3) принцип мінімізації антропогенного впливу шляхом впровадження технологій та практик, які зменшують викиди шкідливих речовин;

4) принцип участі громадськості, що вимагає забезпечення доступу до інформації про стан атмосферного повітря, а також гарантування впровадження різноманітних форм участі соціальних груп у прийнятті рішень щодо його охорони;

5) принцип відповідальності, що має застосовуватися за вчинення порушень правил щодо охорони атмосферного повітря, включаючи штрафи та інші санкції для порушників;

6) принцип економічної збалансованості;

7) принцип екологічної обґрунтованості та оцінки впливу на довкілля».

ЛІТЕРАТУРА

1. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
2. Кучма К.С., Легеца Ю.О. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері екології та природних ресурсів: процедурний аспект : монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 192 с.
3. Кулага І.В., Ткаченко О.В. Екологічна безпека як основа реалізації Концепції Сталого розвитку України. URL: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16331/Tkachenko_Kulaga.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Borysenko, A.; Volko, Y.; Pushkina, O., Potip, M, Leheza, Y.. Regulatory principles of public administration in the field of state and regional environmental policy as part of the strategy for sustainable development of Ukraine. *Revista de la Universidad del Zulia*, 2022, № 38, p. 180–188.
5. Ворушило С.В. Адміністративно-правова охорона атмосферного повітря: автореф. дис. ... канд. юрид. наук /спец. 12.00.07. К., 2011. 19 с.
6. Шевчук Т.О. Забезпечення безпеки атмосферного повітря засобами адміністративного права: дис. ... к.ю.н. за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Дніпро, 2021. 210 с.
7. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16 жовтня 1992 року № 2707-XII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>

REFERENCES

1. Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha (1991) [On environmental protection] : Zakon Ukrainy vid 25 chervnia 1991 roku. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. № 41. St. 546 [in Ukrainian].
2. Kuchma, K.S., Leheza, Yu. O. (2017) Administratyvno-pravove rehulivuvannya vidnosyn u sferi ekolohii ta pryrodnykh resursiv: protsedurnyi aspekt [Administrative and legal regulation of relations in the field of ecology and natural resources: procedural aspect]: monohrafiia. Zaporizhzhia : Vydavnychiy dim «Helvetyka». 192 s. [in Ukrainian].
3. Kulaha, I.V., Tkachenko, O.V. (2023) Ekolohichna bezpeka yak osnova realizatsii Kontseptsii Staloho rozvytku Ukrainy [Environmental safety as a basis for the implementation of the Concept of Sustainable Development of Ukraine]. URL: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16331/Tkachenko_Kulaga.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
4. Borysenko, A.; Volko, Y.; Pushkina, O., Potip, M, Leheza, Y.. (2022) Regulatory principles of public administration in the field of state and regional environmental policy as part of the strategy for sustainable development of Ukraine. *Revista de la Universidad del Zulia*. № 38. P. 180–188 [in English].
5. Vorushylo, S.V. (2011) Administratyvno-pravova okhorona atmosferneho povitria [Administrative and legal protection of atmospheric air]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk /spets. 12.00.07. K., 2011. 19 s. [in Ukrainian].
6. Shevchuk, T.O. (2021) Zabezpechennia bezpeky atmosferneho povitria zasobamy administratyvnoho prava [Ensuring the safety of atmospheric air by means of administrative law]: dys. ... k.i.u.n. za spetsialnistiu 12.00.07 – dministratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo. Dnipro. 210 s. [in Ukrainian].
7. Pro okhoronu atmosferneho povitria [On the protection of atmospheric air]: Zakon Ukrainy vid 16 zhovtnia 1992 roku № 2707-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text> [in Ukrainian].

ПРІОРИТЕТНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ТРИВАЮЧОЇ ВІЙНИ НА ВИСНАЖЕННЯ

Курінний Є. В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна*

Ключові слова: *організаційно-правові заходи, українська влада, війна, висадження, державна політика, світопорядок.*

Перехід українсько-російської війни у дуже небезпечний для нашої держави формат виснаження, об'єктивно вимагає більш жорстких та непопулярних серед громадян державно-управлінських заходів, які можна поділити на дві обопільно доповнюючі групи – внутрішнього та зовнішнього спрямування. Зокрема, прикладом внутрішніх стратегічних заходів є: підготовка та підписання владними політичними силами меморандуму про призупинення міжпартійної боротьби під час воєнного стану в Україні; створення уряду національної єдності (як в Ізраїлі після 7-го жовтня 2023 року) та ін. Внутрішньо-тактичними діями можна визнати – зменшення закупівлі імпортованих продуктів харчування (особливо коли є у достатніх обсягах аналогічна вітчизняна продукція); стимулювання серед вітчизняних експортерів зберігання валютної виручки за українську продукцію на рахунках державних банків України. Перспективними стратегічними зовнішньополітичними організаційними заходами слід визнати можливі пропозиції щодо: створення об'єднаних збройних сил швидкого реагування країн Європи; заснування пула європейських країн-гарантів світової продовольчої безпеки; підготовки і підписання міждержавного документу щодо несприйняття політики неоколоніалізму, відновлення загарбницьких війн та інших форм експансій. Серед поточних (тактичних) завдань міжнародного співробітництва України, слід використати такі як: продовження підписання так званих безпекових угод; формування та реалізація санкційної політики та ін. Також наголошується, що умовах триваючої війни на виснаження, діяльність української влади не має обмежуватись тільки повсякденним реагуванням на підступні дії ворога. Навпаки, вона має знайти у собі сили і снагу нав'язувати агресору не очікувані та болісні для нього власні контрзаходи, що є цілком реальним у разі реалізації послідовної державної політики на підставі об'єктивно затребуваних, вчасно сформованих та нормативно закріплених організаційно-правових заходів внутрішнього та зовнішнього політичного спрямування.

PRIORITY ORGANIZATIONAL-LEGAL MEASURES OF THE UKRAINIAN GOVERNMENT AMIDST THE ONGOING WAR OF ATTRITION

Kurinni Ye. V.

Doctor of Law, Professor,

Professor at the Department of Constitutional and Administrative Law,

Zaporizhzhia National University

Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

Key words: *organizational-legal measures, Ukrainian authorities, war, attrition, state policy, world order.*

The transition of the Ukrainian-Russian war to a very dangerous format of attrition for our country objectively requires tougher and more unpopular public administration measures, which can be divided into two mutually complementary groups – internal and external. In particular, internal strategic measures may include the following: drawing up and signing by the ruling political forces of a memorandum on the suspension of inter-party struggle during martial law in Ukraine; the creation of a government of national unity (as in Israel after October 7, 2023), etc. Domestic tactical actions can include reducing procurement of imported food (especially when there are sufficient similar domestic products); encouraging domestic exporters to keep foreign exchange earnings from Ukrainian products in the accounts of state-owned banks of Ukraine. Promising strategic foreign policy organizational measures should include possible proposals to shape a joint armed rapid response force of European countries; establish a pool of European countries-guarantors of global food security; draw up and sign an interstate document on the rejection of the neo-colonial policy, and the resumption of wars of aggression and other forms of expansion. Among the current (tactical) tasks of Ukraine's international cooperation, the following should be mentioned: continuation of signing the so-called security agreements; elaboration and implementation of sanctions policy, etc. It is also emphasized that amidst the ongoing war of attrition, the activities of the Ukrainian authorities should not be limited to the daily response to the enemy's insidious actions. On the contrary, it must find the strength and ability to impose its own countermeasures, which are unexpected and painful to the aggressor. It is quite realistic in the case of a consistent state policy based on objectively demanded, timely formed, and legally enshrined organizational-legal measures of internal and external political focus.

Постановка проблеми. Триваючу вже третій рік широкомасштабну агресію рф проти української держави, слід розглядати не тільки як загрозливий для світу прецедент нехтування чинними нормами міжнародного права та повернення полум'я війни на майже півторатисячкілометровий фронт бойових дій, що спостерігалося в Європі лише за часів Другої світової війни, а також як першу з часу розпаду СРСР війну спрямовану на поновлення конфронтаційного поділу цього континенту та світу.

Те що Україна стала першою європейською країною, з якої може розпочатися Третя світова війна є цілком закономірним. По-перше, «лідерські» позиції серед європейських країн у показниках бідності, корупції, наявності хронічних політичних, економічних, соціальних проблем – зробило Україну найслабшою ланкою серед країн,

які межують з рф. По-друге, переважна більшість наших близьких та далеких західних сусідів, після 1991 року, перебували, а дехто досі перебуває у стані ілюзорного сприйняття світу (крізь рожеві окуляри), який не тільки викривлює дійсність, а й загальмовує розумові процеси оцінки причинно-наслідкових тенденцій погіршення світової безпекової ситуації.

Безпідставна розслабленість, перебільшена віра у саморегулятивні ринкові механізми та немичність перемоги демократії на усіх континентах світу поєднана з окремими рудиментними ознаками капіталізму минулих століть як – нерівність та несправедливість у міжнародному співробітництві (особливо з так званими країнами 3-го світу), жага отримання надприбутків ціною фактичного ігнорування здорового глузду та настання негативних наслідків для різноманітних безпекових

компонентів (економічних, соціальних, екологічних, військових тощо) не могли не призвести до теперішньої ситуації яка виникла зі світовим правопорядком – шляхом поступової появи відкритих цивілізаційних ворогів Вільного світу в особі, рф, Ірану, Китаю та їх сателітів – КНДР, білорусі, Нікарагуа, Венесуели, тощо.

Замість того щоб вчасно критично оцінити триваючі негативні тенденції, зробити висновки та вжити невідкладних та ефективних дій, Захід продовжував перебувати у тіні своєї вже уявної стабільності. Його не призвели до тями, ані погрозна ревізіоністська мюнхенська промова російського керманіча 2007 року, ані п'ятиденний загарбницький напад на Грузію 2008 року, ані анексія АР Крим та фактична окупація рф частини українського Донбасу у 2014 році.

Після погано організованого, майже хаотичного завершення виводу військ США з Афганістану у літку 2021 року, вже у грудні того ж року рф оприлюднила проект угод із США та країнами НАТО в яких запропонувала юридично закріпити відмову НАТО від подальшого розширення на схід та від прийняття України до своїх лав.

Країна-агресор також вимагала вивести війська та озброєння «старих членів» НАТО з території нових членів альянсу, таких країн, як Польща і країни Балтії, які долучились до блоку 25 років тому, після розпаду СРСР.

На Заході цю пропозицію назвали ультиматумом, оскільки її висунули на тлі повідомлень про розміщення біля кордонів України великого угруповання російських військ.

Письмову відповідь Вашингтону в міністерство закордонних справ Росії 26 січня 2022 року приніс американський посол в РФ Джон Салліван. Невдовзі після передачі документів держсекретар США Ентоні Блінкен на брифінгу не став розкривати зміст відповіді росіянам, але сказав, що там чітко пояснено «основні принципи» США, включаючи суверенітет України та її право обирати членство в альянсах на кшталт НАТО [1].

Як відомо, через чотири тижні рф розпочала широкомасштабну війну проти України. Аргументи Сполучених Штатів, не стали для цієї країни переконливими, що мало дивує, якщо згадати слова 44-го американського президента наприкінці завершення його другої каденції про те, що росія більше хоче згвалтувати Україну ніж ми хочемо її захистити.

Також, не настали відчутні позитивні наслідки для України після заяви 46-го президента США 11 березня 2022 року. Дослівно: «Для розуміння: ми подбаємо про те, щоб Україна мала зброю для захисту від вторгнення російських сил. Ми надішлемо гроші, їжу та допомогу для порятунку українського народу. І я буду вітати українських

біженців. Ми повинні вітати їх тут з розпростертими обіймами, якщо вони потребують цього.

І ми збираємося надавати більше підтримки Україні. Ми будемо й надалі стояти пліч-опліч із нашими союзниками в Європі та надсилати безпомилковий меседж: ми будемо захищати кожен дюйм території НАТО з повною міццю об'єднаного й активізованого НАТО.

Ми не будемо вести війну проти Росії в Україні. Пряме протистояння між НАТО і Росією – це Третя світова війна, чого ми повинні намагатися запобігти. Але ми вже знаємо, що війна Путіна проти України ніколи не буде для нього перемогою» [2].

Як засвідчили останні два роки і два місяці українського супротиву, без допомоги США та інших країн Заходу, Україна була б не спроможна чинити гідний опір набагато сильнішому агресору. Однак, у війні на виснаження, що триває мінімум з березня 2023 року, у нас просто не вистачить ресурсів, ані людських, ані матеріальних, саме тому потрібна ще більша допомога, ще більший комплекс вірно розрахованих заходів не тільки дзеркальної, а й асиметричної протидії рф.

Нажаль, не усі наші партнери усвідомлюють це. Згадаймо хоча б застряглу на півроку в наслідок міжпартійних «непорозумінь» у коридорах американського Конгресу, 61-мільярдну допомогу для воюючої та знекровленої України. Або розпочате з листопада 2023 року, перманентне перекриття українсько-польського кордону, з боку далекобійників, фермерів, пасічників... – представників інших професій громадян «країни-адвоката» нашої держави у Європі (можна тільки уявити яким може бути прокурор при такому «адвокаті»).

Таке широке використання «української карти» для вирішення власних внутрішньо політичних питань в окремих країнах, свідчить насамперед про нестачу рівня нашої міжнародної суб'єктності (результат сформованої за довгі роки не дуже привабливої, насамперед корупційної, репутації української держави), а також породжену цим певну зверхність у ставленні до нас як з боку партнерів, так і з боку явних і прихованих недругів.

Згадану суб'єктність можна повністю відновити тільки завдяки виваженій та далекоглядній державній політиці, яка є актуальною та затребуваною й в умовах теперішнього лихоліття і має відбуватися шляхом генерування відповідних візіонерських проявів – ідей, ініціатив та новацій. Однак, їх оприлюднення це лише пів-справи, насамперед вони потребують свого належного втілення у життя за допомогою вчасних та зрозумілих широкому загалу організаційно-правових заходів чинної української влади (у першу чергу виконавчої).

Беручи до уваги критичність ситуації у якій опинилася сучасна Україна (ведення війни на виснаження зі супротивником у разі з переважаючими можливостями), порушена проблема до останнього часу, незважаючи на її актуальність, об'єктивно не могла бути предметом наукових пошуків серед вітчизняних учених-правознавців.

Науково-теоретичною основою для вивчення цього важливого питання, можуть слугувати праці таких відомих учених як: В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, І. П. Голосніченко, В. М. Гаращук, Є. В. Додін, Р. А. Калюжний, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, В. Я. Настюк, О. І. Харитонова та ін.

Непослідовність дій українських західних партнерів, помилки та важко пояснювальне гальмування розв'язання нагальних задач ключовими репрезентантами чинної вітчизняної влади в умовах екзистенційної війни – детермінують нагальну потребу докорінного поліпшення відповідних управлінських процесів, тому визначення переліку основних пріоритетних організаційно-правових заходів української влади в умовах триваючої війни на виснаження – є **метою** даної праці.

На початку викладення основного матеріалу, необхідно зазначити, що війна це не тільки продовження політики за допомогою воєнних засобів, насамперед це важко контрольований, неприродний для буденного людського сприйняття хаос. Той, хто перший призвичається до цього хаосу, більш-менш опанує його шляхом вчасного та адекватного реагування не тільки на поточні, а й на можливі (прогнозовані) різноманітні потреби, той отримує більше шансів на свою перемогу.

Розконцентрованість після перших успіхів, ігнорування потенційних можливостей суперника (насамперед людських та економічних), послаблення керованості не лише на полі бою, а й у тилу, навпаки – надає перевагу ворогу.

У нашому випадку, коли Україна не менше ніж на 90 відсотків залежить від зброї партнерів, яка де-факто надходить не дуже вчасно і далеко не у необхідній кількості та номенклатурі, чинна вітчизняна влада автоматично позбавляється права на помилки у своїй державно-управлінській діяльності.

Нажаль, як доводить накопичена протягом останніх 26 місяців широкомасштабної війни практика, подібних помилок зроблено занадто багато, що не могло негативно не позначитись на ситуації як на фронті, так і на настроях українців у тилу.

Зокрема, 70% опитаних українських громадян погоджуються з тим, що влада наживається на війні й дедалі глибше загрузає в корупції; рік тому таку думку поділяли лише 43% опитаних. Про це

свідчать дані представленою в агентстві «Інтерфакс-Україна» опитування, проведеного Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України спільно з Асоціацією політичних психологів України 1–15 березня 2024 року [3].

Перехід українсько-російської війни у дуже небезпечний для нашої держави формат виснаження, об'єктивно вимагає не тільки нових, більш жорстких та непопулярних серед громадян державно-управлінських заходів, а й корегування попередніх організаційно-правових дій, які були вжиті владою на початку повномасштабного вторгнення у лютому-березні 2022 року.

Також не слід забувати про необхідність повернення до розгляду важливих питань консолідації влади та суспільства, які мали б бути вирішеними ще два роки тому. Крім того, нагальною проблемою залишається недопущення політичного протистояння та забезпечення справедливості під час реалізації завдань військово-ресурсного забезпечення (насамперед мобілізації).

Пріоритетні організаційно-правові заходи української влади в умовах триваючої у 2024 році війни можна поділити на дві обопільно доповнюючі групи – внутрішнього та зовнішнього спрямування.

Розглядаючи заходи, які складатимуть перший (внутрішній) блок, слід зазначити, що ключовими умовами повноти їх визначення та ефективності реалізації буде здатність усіх політичних складових чинної влади (як правлячої так й опозиційної частини): усвідомити критичну важливість забезпечення керованості соціальними процесами в державі під час триваючої війни, яка вимагає від них консолідації навколо досягнення єдиної стратегічної мети – виживання і перемоги України, що категорично виключає усілякі політичні чвари, популізм і загравання з потенційними виборцями; поновлення суспільної єдності та згуртованості більшості українців, що можна було спостерігати з початку гарячої стадії війни у 2022–2023 роках; готовність та спроможність брати на себе відповідальність за нормативно-правові рішення (зокрема й непопулярні), що виходять з повноважень конкретної публічно-владної інституції або відповідної посадової особи; невідкладне та беззастережне реагування у відповідності до норм чинного законодавства на прояви корупції та казнокрадства, незалежно від партійної або владно-інституційної приналежності особи правопорушника; гідне сприйняття відсутності перспектив для переважної більшості представників усіх рівнів та гілок функціонуючої зараз влади претендувати на чергове обрання, не тільки з причин свого морально-психологічного та фізичного спустошення, а й невідповідності суттєво підвищеним вимогам до потенційних здо-

бувачів владних посад, які об'єктивно виникнуть у повоєнній українській державі; забезпечити усвідомлення та позитивне сприйняття серед більшості українських громадян реалізацію принципу справедливості під час розв'язання складних та суперечливих мобілізаційно-забезпечувальних завдань.

Дотримуючись наведених умов, відповідні організаційні заходи пропонується поділити на стратегічні та тактичні.

До перших слід віднести, такі як: підготовка та підписання владними політичними силами меморандуму про призупинення міжпартійної боротьби під час воєнного стану в Україні; створення уряду національної єдності (як в Ізраїлі після 7-го жовтня 2023 року); розширення числа вітчизняних підприємств, установ та організацій здатних розробляти нові різновиди сучасного озброєння і виготовляти відповідну номенклатуру зброї та боеприпасів; підвищення соціального забезпечення та правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей; заміна формату телемарафону «Єдині новини» на функціонування українського громадського медійного консорціуму; підготовка та поетапне запровадження принципово нової моделі енергогенерації України, більша автономність якої має стати менш вразливою для ворожих ракетно-бомбових атак; прийняття законодавчого акту, який надає право керівництву органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування ініціювати мобілізацію 10% з числа персоналу, що має відповідну бронь згідно положень чинного Порядку бронювання військовозобов'язаних за списком військовозобов'язаних під час дії воєнного стану, затвердженого урядовою постановою № 76 від 27 січня 2023 року, також дія даного закону має розповсюджуватися на очільників зареєстрованих депутатських фракцій і груп Верховної Ради України; підготовка та оприлюднення Указу Президента України щодо невідкладного усунення існуючих перешкод, які гальмують процеси євроатлантичної інтеграції України з наступними змінами відповідного законодавства.

Блок допоміжних (тактичних) організаційно-правових заходів має складатися з дій спрямованих на: заощадження коштів Державного та місцевих бюджетів з пріоритетним їх використанням на потреби, пов'язані із забезпеченням оборони нашої країни; зменшення закупівлі імпортованих продуктів харчування (особливо коли є у достатніх обсягах аналогічна вітчизняна продукція); стимулювання серед вітчизняних експортерів зберігання валютної виручки за українську продукцію на рахунках державних банків України; посилення правової відповідальності за ухилення від мобілізації, дезертирство, образу військовос-

лужбовців або членів їх сімей, а також за наругу над похованнями загиблих воїнів; вдосконалення правових механізмів визнання воїнів безвісті зниклими, з метою недопущення зловживань щодо зменшення статистики числа загиблих військовослужбовців та не виплати відповідних компенсацій їх близьким та рідним; обмеження розмірів зарплат та пенсій державних службовців, прирівняних до них осіб та відповідних пенсіонерів під час дії воєнного стану в Україні, сумами еквівалентними 1000 та 500 доларів США відповідно; вдосконаленню чинних механізмів конфіскації майна відносно осіб, які притягаються до кримінальної або адміністративної відповідальності; скасування положень чинного кримінально-процесуального законодавства, що надають можливість застосування запобіжного заходу у вигляді застави відносно осіб, які підозрюються або обвинувачуються у скоєнні тяжких або особливо тяжких корупційних злочинів; запровадження під час воєнного стану обмежень у ресторанах, кафе, барах на проведення гучних та багатолюдних святкувань і веселощів, а також здійснення повної заборони на функціонування нічних клубів, інших подібних розважальних закладів, діяльність яких дисонує з щоденними реаліями війни; рекомендації держслужбовцям та прирівняним до них особам обмежити своє користування месенджером «Telegram», заборонити українським інтернет-провайдерам доступ своїх користувачів до анонімних каналів цього додатку; виключення фактів призначення на публічно-владні посади осіб раніш звільнених з державної служби за дискредитуючих обставин (результати службових перевірок, журналістських розслідувань, тощо); формування та здійснення в умовах війни зваженої та певним чином цензурованої інформаційної політики, проведення серед населення системного роз'яснення причинно-наслідкових зв'язків початку і продовження повномасштабної рф, недопущення дій спрямованих на поляризацію та розкол суспільства, неповаги до його захисників, розповсюдження наративів інформаційно-психологічних операцій ворога.

Безумовно, наведений перелік не можна вважати вичерпним, але його зміст у значній мірі кореспондується з попередньо зафіксованими стратегічними організаційно-правовими заходами і може сприйматися як їх цілком логічна деталізація.

На початку розгляду другого – зовнішньополітичного вектору організаційно-правових заходів української влади в умовах триваючої війни на виснаження, на мій погляд, необхідно надати результати проведеного 1–7 лютого 2024 року опитування YouGov 1000 громадян США. Зокрема, 77% американців вважають, що США братимуть участь у новій світовій війні у разі її настання.

Найбільш ймовірними своїми союзниками вони вважають Велику Британію (67%), Україну (58%), Ізраїль (58%) і Францію (57%), противниками – росію (72%), Китай (69%), Іран (67%), Північну Корею (65%) [4].

До початку широкомасштабної агресії одним з характерних прикладів важливих організаційних заходів міжнародного рівня, можна вважати Ялтинську європейську стратегію (YES) – провідний форум, де обговорювалися і розвивалися європейське майбутнє України в глобальному контексті.

З 2004-го до 2013 року щорічні зустрічі YES відбувалися у Лівадійському палаці в Ялті. Після тимчасової окупації Криму РФ, зустрічі було перенесено до Києва [5].

Для об'єктивності, слід зазначити, що у повноцінному форматі даний форум останній раз здійснювався у 2019 році, у наступні два роки проведенню конференції завадили епідемія COVID-19, а з 2022 року – війна.

Під час воєнного стану, найбільш вдалою суто українською зовнішньополітичною безпековою ініціативою можна вважати «Формулу миру» Зеленського, яка була оприлюднена на саміті G20 у Індонезії 15 листопада 2022 року. З метою справедливого завершення війни пропонувалося зробити 10 кроків, щодо забезпечення: радіаційної та ядерної безпеки; продовольчої безпеки; енергетичної безпеки; звільнення всіх полонених і депортованих (в тому числі викрадених українських дітей); виконання Статуту ООН і відновлення територіальної цілісності України та світового порядку; виведення російських військ і припинення бойових дій; повернення справедливості; протидії екоциду; недопущення ескалації; фіксації завершення війни [6].

Протягом 2023 року зміст Формули миру, був предметом обговорення на 4-х міжнародних зустрічах: 24 червня у Копенгагені; 5-6 серпня у Джидді; 28–29 жовтня на Мальті; 1 грудня у Києві.

Також 14 січня 2024 року у Давосі зазначена Формула розглядалася на рівні радників з національної безпеки, тоді ж Женеvu було обрано місцем проведення запланованого Глобального саміту щодо запропонованої Україною Формули миру, який має відбутися 15-16 червня 2024 року.

Також, до свого відповідного активу, наша держава може віднести підписання так званих безпекових угод з низкою західних країн – де-факто це договори щодо співробітництва насамперед в оборонній сфері, яке на думку підписантів має передувати можливому вступу України до Північноатлантичного альянсу. На 15 квітня 2024 року згадані угоди були підписані з Великою Британією, Німеччиною, Францією, Данією, Канадою,

Італією, Нідерландами, Фінляндією та Латвією.

На мій погляд, в умовах продовження війни на виснаження, Україні потрібно не обмежуватися лише наведеними заходами, а продовжувати здійснювати активну, наступальну зовнішню політику, виступати з цікавими, обґрунтованими та перспективними ініціативами насамперед безпекового характеру.

Наприклад, запропонувати створення об'єднаних збройних сил швидкого реагування країн Європи та свою активну участь у їх формуванні, як армії з найбільшим досвідом широкомасштабних бойових дій на європейському континенті. На початковому етапі реалізації даної пропозиції, повинні вирішуватися наявні організаційно-управлінські проблеми та питання стандартизації існуючого озброєння серед європейських армій, а також можливість більш оперативного та ефективного реагування на різноманітні гібридні провокації та агресивні дії РФ.

Крім того, у разі виникнення несприятливих обставин для подальшого функціонування НАТО (насамперед з ініціативи США), втілення у життя зазначеної вище ініціативи, певним чином зневолювало б настання ймовірних негативних наслідків для значного числа європейських членів цього військово-політичного союзу. Також, ця пропозиція стратегічно кореспондувалася б з ініціативою президента Франції Е. Макрона щодо направлення західних військ до України [7].

Наступний зовнішньополітичний організаційно-правовий захід, уособлював би пропозицію щодо утворення пула європейських країн-гарантів світової продовольчої безпеки. Об'єднання спільних зусиль у вирішенні однієї з важливих глобальних проблем людства, сприяло б мінімізації виникненню можливих конфліктів між прямими конкурентами (насамперед Францією та Україною) та помітному зростанню ваги Європи у забезпеченні аграрної частини світового ринку.

Ще одна важлива міжнародна ініціатива, з якою мала б виступити наша країна, стосується налагодження партнерських та обопільно вигідних відносин між Україною та країнами так званого Глобального Півдня (колишніми країнами руху неприєднання), вона полягає у підготовці і підписанні міждержавного документу щодо несприйняття політики неоколоніалізму, відновлення загарбницьких війн та інших форм експансії і несправедливих міждержавних відносин у світі. Підписуючи цей міжнародно-правовий документ, країни брали б на себе зобов'язання будувати принципово новий світоустрій і світопорядок без насилля та гноблення одних держав іншими, без намагання більш розвинутих країн вирішувати власні проблеми за рахунок своїх

менш розвинутих сусідів або партнерів. Не важко здогадатись, які країни найбільше будуть незацікавлені у такій новій організації світу – ексімперії, які стали основою чинних союзів демократичних країн або ті хто хоче стати сучасними тоталітарними імперіями, повернувши Світ до порядків минулих століть.

Зазначені три українських ініціативи на міжнародній арені, можна вважати новітніми стратегічними цілями нашої держави, додавши їх до вже переважно позитивно сприйнятої «Формули миру» Зеленського та євроатлантичної інтеграції України.

Також окрім стратегічних задач, не слід забувати про реалізацію поточних (тактичних) завдань міжнародного співробітництва України, серед яких: здійснення переговорів за посередництва третіх країн щодо повернення дітей та інших категорій громадян України, обміну військовополоненими; продовження підписання так званих безпечових угод; формування та реалізація санкційної політики; отримання та використання кредитів МВФ (Міжнародного валютного фонду) та МБРР (Міжнародного банку реконструкції та розвитку), матеріальної, фінансової та гуманітарної допомоги від країн-партнерів; виготовлення та постачання зброї для ЗСУ; організація дієвого реагування на інформаційні диверсії рф та проведення ефективних відповідних контрзаходів; конфіскація заморожених у європейських країнах та США активів рф; тісна співпраця з МКС (Міжнародним кримінальним судом;) питання післявоєнної відбудови України та ін.

Особливо хотілося б зупинитись на питанні реалізації санкцій, застосованих проти рф.

По-перше, країна-агресор за останні роки показала, що навчилась достатньо успішно обходити їх. По-друге, наші партнери (насамперед США та країни ЄС) чомусь не поспішають використовувати усі свої наявні можливості у здійсненні санкційної політики.

Передусім слід звернути увагу на сферу дії Глобальної (Світової) фінансової системи, функціонування якої знаходиться де-факто під контролем США та впливом інших країн з групи

G7 і розповсюджується на роботу трьох фінансових ринків – фондового, валютного та товарно-сировинного (передусім це нафта, зерно, золото). На валютному ринку домінують розрахунки у доларах США та євро відповідно 43% і 32%, також використовуються британський фунт, швейцарський франк та японська єна. За наявності бажання (навіть не самого великого), США зі своїми союзниками могли б дуже швидко приборкати «імперські апетити» нової світової «вісі зла» та її невід'ємної складової – рф (наприклад запровадити так званий «зворотній акциз» на розрахунки у своїх валютах – передусім це стосується долара США та євро).

Усі наведені вище організаційно-правові заходи України зовнішньополітичного спрямування в умовах війни на виснаження мають: сприяти фактичній інтеграції нашої держави у співдружність країн Вільного світу; у середньостроковій перспективі підвищити безпековий рівень як на європейському континенті та й у світі у цілому; викрити реальні неокolonіальні наміри КНР та його сателіта рф; ще більше переконати США та їх союзників у необхідності надання подальшої допомоги Україні, формування спільної і прийнятної для нашої країни кінцевої мети триваючої війни та збереження її як демократичної, незалежної держави у визнаних міжнародним правом кордонах; забезпечити поступове підвищення авторитету нашої країни на міжнародній арені, роблячи її позитивну діяльність спочатку помітною, а потім вагомою для більшості світових країн.

Завершуючи слід **констатувати**, що в умовах триваючої війни на виснаження, діяльність української влади не має обмежуватись тільки повсякденним реагуванням на підступні дії ворога. Навпаки, вона має знайти у собі сили і снагу нав'язувати агресору неочікувані та болісні для нього власні контрзаходи, що є цілком реальним у разі реалізації послідовної державної політики на підставі об'єктивно затребуваних, вчасно сформованих та нормативно закріплених організаційно-правових заходів внутрішнього та зовнішнього політичного спрямування.

ЛІТЕРАТУРА

1. США відповіли на вимоги Росії щодо України. Двері НАТО не закриють. BBC news Україна, 27 січня 2024. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60147756>
2. Байден: будемо захищати кожен дюйм території НАТО, але Третій світовій війні треба запобігти. Українська правда, 11 березня 2022. <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/11/7330525/>
3. Опитування: 70% українців вважають, що влада наживається на війні й дедалі глибше загрузає в корупції. Interfax-Україна 1 квітня 2024. <https://interfax.com.ua/news/press-conference/977317.html>
4. Андрій Водяний. Американці вважають Україну одним із найімовірніших союзників у випадку третью світової. LIGA.net 24 березня 2024. <https://news.liga.net/ua/politics/news/amerykantsi-vvazhaiut-ukrainu-odnym-iz-naimovirnishykh-soiuznykiv-u-vypadku-tretoi-svitovoi>

5. Форум YES відбудеться 9-11 вересня в Мистецькому арсеналі у Києві в оновленому форматі. Interfac-Україна, 1 вересня 2021. <https://interfax.com.ua/news/economic/765317.html>
6. «Формула миру» Зеленського: 10 кроків до завершення війни рф, представлені на саміті G20. Українська правда, 15 листопада 2022. <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/11/15/7150645/>
7. Зеленський відреагував на заяву Макрона щодо відправлення західних військ в Україну. Радіо Свобода, 28 лютого 2024. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyu-makron-reaktsiya-viyska-ukrayina/32841092.html>

REFERENCES

1. SShA vidpovily na vymohy Rosii shchodo Ukrainy. Dveri NATO ne zakryiut [The United States responded to Russia's demands on Ukraine. NATO's doors will not be closed]. BBC news Ukraina, 27 sichnia 2024. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60147756>
2. Biden: budemo zakhyschaty kozhen diuum terytorii Nato, ale Tretii svitovii viini treba zapobihyty [Biden: We will defend every inch of Nato territory, but World War III must be prevented]. Ukrainska pravda, 11 bereznia 2022. <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/11/7330525/>
3. Opytuvannia: 70% ukraintsiv vvazhaiut, shcho vlada nazhyvaietsia na viini y dedali hlybshe zahruzaie v koruptsii [Poll: 70% of Ukrainians believe that the government is profiting from the war and is being swamped with corruption]. Interfac– Ukraina 1 kvitnia 2024. <https://interfax.com.ua/news/press-conference/977317.html>
4. Andrii Vodiani. Amerykantsi vvazhaiut Ukrainu odnym iz naiimovirnishykh soiuznykiv u vypadku tretoi svitovoi [Americans consider Ukraine one of the most likely allies in the event of World War III]. LIGA.net 24 bereznia 2024. <https://news.liga.net/ua/politics/news/amerykantsi-vvazhaiut-ukrainu-odnym-iz-naiimovirnishykh-soiuznykiv-u-vypadku-tretoi-svitovoi>
5. Форум YES vidbudetsia 9-11 veresnia v Mystetskomu arsenali u Kyievi v onovlenomu formati [The YES Forum will be held on September 9-11 at Mystetskyi Arsenal in Kyiv in an updated format]. Interfac– Ukraina, 1 veresnia 2021. <https://interfax.com.ua/news/economic/765317.html>
6. «Formula myru» Zelenskoho: 10 krokiv do zavershennia viiny rf, predstavleni na samiti G20 [Zelensky's «Peace Formula»: 10 steps to end the war in Russia, presented at the G20 summit]. Ukrainska pravda, 15 lystopada 2022. <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/11/15/7150645/>
7. Zelenskyi vidreahuvav na zaiavu Makrona shchodo vidpravlennia zakhidnykh viisk v Ukrainu [Zelensky reacts to Macron's statement on sending Western troops to Ukraine]. Radio Svoboda, 28 liutoho 2024. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyu-makron-reaktsiya-viyska-ukrayina/32841092.html>

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.01+341.9.01

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2024-1-04>

ІМПЕРАТИВНІ НОРМИ В МІЖНАРОДНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Малига В. А.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Січових Стрільців, 19, Львів, Україна
orcid.org/0000-0001-6163-7695
triadama@gmail.com

Дем'янчук О. Р.

студент IV курсу
спеціальності «Міжнародне право»
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Січових Стрільців, 19, Львів, Україна
orcid.org/0000-0002-4425-7209
demianchukostap@gmail.com

Ключові слова: імперативні норми, норми *jus cogens*, надімперативні норми, міжнародно-правовий звичай, міжнародний договір, *lex fori*, публічний порядок.

В статті розглянуто поняття та особливості імперативних норм міжнародного публічного та міжнародного приватного права. Хоча саме поняття імперативних норм в теорії права сформульовано вже давно і не викликає дискусій, в окремих галузевих науках підходи до такого виду норм значно відрізняються. В міжнародному публічному праві основним орієнтиром для поняття імперативних норм («*jus cogens*») виступає дефініція, запропонована Комісією міжнародного права ООН, яка вказує на неможливість відступів від неї. Саме імперативні норми породжують зобов'язання для всіх суб'єктів міжнародного публічного права. До того ж, юридична сила норм *jus cogens* визначається фактично волею і згодою держав.

Авторами проаналізовано види таких норм – першого і другого порядку; норми, що випливають з міжнародного публічного порядку, зі спільних інтересів міжнародного співтовариства або з логічної необхідності. При цьому міжнародний договір, який суперечить нормам *jus cogens*, є нікчемним (абсолютно недійсним – з моменту його укладення). В дослідженні встановлено, що між імперативними нормами міжнародного публічного права та міжнародним публічним порядком існує безпосередній зв'язок, тобто ці норми створюють і формують такий порядок, а також втілюють його зміст.

В міжнародному приватному праві ставлення до імперативних норм характеризується значними відмінностями не тільки від загальнотеоретичного розуміння такого виду правових норм, але і від усього вищезазначеного про імперативні норми міжнародного публічного права. В дослідженні виявлено, що такі норми отримали назву «надімперативні» в силу своїх особливих якостей. Авторами наведений власний аналіз таких основних ознак (характеристик) цих норм, наведено їх перелік та обґрунтування. В дослідженні встановлено зв'язок та співвідношення поняття імперативних норм міжнародного

приватного права та застереження про публічний порядок. При цьому слід зазначити, що «надімперативні» норми безпосередньо походять з національного законодавства конкретних держав і виступають активною підставою для відмови від застосування іноземного права. В статті наведено приклад тлумачення Великою Палатою Верховного Суду статті 14 Закону України «Про міжнародне приватне право», яка носить назву «Застосування імперативних норм». Слід вказати і на наявність живої наукової дискусії щодо нового методу міжнародного приватного права, який є необхідним саме для реалізації його імперативних норм, назва якого досі не є усталеною. Встановлення чіткого співвідношення між імперативними нормами міжнародного публічного і міжнародного приватного права необхідне саме з точки зору їх найефективнішого застосування.

PEREMPTORY NORMS IN PUBLIC INTERNATIONAL LAW AND MANDATORY RULES IN PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Malyga V. A.

*Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of International Law
Ivan Franko National University of Lviv
Sichovykh Striltsiv str., 19, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6163-7695
triadama@gmail.com*

Demianchuk O. R.

*4th year Student of the International Law Specialty
Ivan Franko National University of Lviv
Sichovykh Striltsiv str., 19, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4425-7209
demianchukostap@gmail.com*

Key words: *peremptory norms, jus cogens norms, supra-peremptory norms, customary international law, international treaty, lex fori, public policy.*

The article examines the concept and features of peremptory norms of public international law and mandatory rules of private international law. Although the very concept of norms with imperative status has been formulated in legal theory long ago and does not cause any debate per se, approaches to this type of norms differ significantly within certain scientific fields. In public international law, the main reference point for the concept of peremptory norms («jus cogens») is the definition proposed by the UN International Law Commission, which indicates the impossibility of derogation from it. These norms create obligations for all subjects of public international law. Moreover, the legal force of jus cogens norms is factually determined by the will and consent of States.

The authors have analyzed the following types of such norms: first and second order peremptory norms; peremptory norms arising from public international order, from the common interests of the international community and from logical necessity. At the same time, an international treaty that contradicts the rules of jus cogens is null and void (absolutely invalid from the moment of its conclusion). The study establishes that there is a direct link between the peremptory norms of public international law and the international public order, i.e., these norms create and shape such an order, and also embody its content.

In private international law, the attitude to mandatory rules is characterized by significant differences not only from the general theoretical understanding

of this type of legal norms, but also from all of the above-mentioned peremptory norms of public international law. The study reveals that such norms are called «supra-peremptory» (mandatory) due to their special qualities. The authors provide their own analysis of the following main features (characteristics) of these norms as well as their list and justification thereof. The study establishes the connection and correlation between the concepts of mandatory rules of private international law and public policy clauses. It should be noted that «supra-peremptory» (mandatory) rules are directly derived from the national legislation of specific states and serve as an active basis for refusing to apply foreign law. The article provides an example of the interpretation by the Grand Chamber of the Supreme Court of Article 14 of the Law of Ukraine «On Private International Law» entitled «Application of Mandatory Rules». It should also be noted that there is a lively scientific debate about a new method of private international law, which is necessary for the implementation of its mandatory rules, and the name of which is still not established.

Establishing a clear correlation between the peremptory norms of public international law and private international law is necessary precisely from the point of view of their most effective application.

Постановка проблеми. Поняття імперативних норм в теорії права давно і досить ретельно розроблено. Однозначний підхід до такого виду норм виглядає наступним чином: це правові норми, які чітко встановлюють обов'язкові за своїм характером правила поведінки, від яких сторони правовідносин не можуть відступати.

При цьому галузеві юридичні науки дещо розходяться у трактуванні імперативних норм, не приділяючи їм належну увагу щодо конкретного виду правовідносин за предметом правового регулювання. Особливо це проявляється у доктрині міжнародного публічного та міжнародного приватного права при аналізі їх співвідношення.

Міжнародне публічне право у цих процесах стоїть осторонь, оскільки імперативні норми в цій галузі сприймаються як норми з особливою назвою «*jus cogens*», основним джерелом виникнення яких залишається міжнародний звичай (звичаєві норми). Міжнародне приватне право, що значно відрізняється від багатьох «внутрішніх» структурних елементів системи права, виробило абсолютно унікальний підхід до імперативних норм, які отримали такі назви – «надімперативні», «суворо імперативні», та закріплені виключно у діючому законодавстві конкретної держави. Іноді можна зустріти і таке поняття як «застереження про імперативні норми». Ці два підходи до імперативних норм видаються найбільш цікавими та перспективними, оскільки значно відрізняються від загальнотеоретичної розробки цього поняття. Актуальність подібного дослідження постійно зростає з урахуванням повномасштабного вторгнення РФ (з точки зору міжнародного публічного права) і реального збільшення в рази кількості правовідносин з іноземним елементом (з точки зору міжнародного приватного права).

Аналіз досліджень і публікацій. Вказаною проблематикою у міжнародному публічному праві займалися такі дослідники як Ліндерфолк У., Колб Р., Шмаленбах К., Вет Е., Відмар Д., розглядаючи джерела походження імперативних норм та особливості їх застосування у правовідносинах між державами.

Серед дослідників імперативних норм МПрПр слід назвати Цвайгерта К. і Венглер В., які вважаються авторами сучасної теорії «надімперативних норм».

При цьому останнім часом велика увага приділяється імперативним нормам у зв'язку з європейським договірним правом. Зокрема, Кунда І. вважає, що фундаментальною передумовою для кваліфікації як міжнародно обов'язкової (імперативної) норми є наявність верховенства права [1]. Також про договірне право (але вже Південної Африки) писав Обірі-Коранг, який сформулював «правило трьох місць» – держави суду, застосовного права (якщо воно відрізняється від *lex fori*) і права місця виконання (або третьої держави з відповідним зв'язком з контрактом) [2]. Аналіз наукової літератури щодо імперативних норм в міжнародному публічному та міжнародному приватному праві свідчить, що в Україні ця тема залишається мало дослідженою і потребує більшої уваги, зважаючи на її практичну спрямованість.

Постановка завдання (мета). Метою дослідження є встановлення співвідношення імперативних норм (їх поняття і особливостей дії) в міжнародному публічному і міжнародному приватному праві. Для досягнення вказаної мети необхідно виконати наступні завдання:

– надати характеристику імперативних норм міжнародного публічного права (*jus cogens*);

- визначити особливості розуміння та застосування імперативних норм міжнародного приватного права;
- виявити співвідношення імперативних норм в міжнародному публічному і міжнародному приватному праві.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи поняття імперативних норм у публічному міжнародному праві (*jus cogens*), слід звернути увагу на визначення, прийняте Комісією міжнародного права ООН (далі – КМП) у Проекті висновків щодо ідентифікації та правових наслідків імперативних норм загального міжнародного права (*jus cogens*) 2022 р. КМП бере за основу статті 53 та 64 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., але уникає обмеження її рамками (у міжнародному договорі використовуються формулювання «оскільки це стосується цієї Конвенції») і таким чином визначає імперативну норму загального міжнародного права як норму, прийнятну і визнану міжнародним співтовариством держав в цілому як норму, від якої не допускається жодних відступів і яка може бути змінена лише наступною нормою загального міжнародного права, що має такий самий характер. Попередньо КМП вказує, що імперативні норми відображають і захищають фундаментальні цінності міжнародного співтовариства [3; 4, с. 2]. Відповідно, дослідження КМП поєднує позитивістський підхід до визначення, застосований у Конвенції, з визнанням етичного характеру та сутності імперативних норм.

Дефініція, запропонована КМП, дає змогу ідентифікувати імперативні норми. По-перше, необхідні докази того, що відповідна норма є нормою загального міжнародного права. По-друге, необхідно довести, що ця норма прийнята і визнана міжнародним співтовариством держав в цілому як така, що має імперативний характер [5, с. 30]. Можна додати емпіричний критерій того, що держави, як правило, не відступають від таких норм і не змінюють їх, окрім як аналогічними. Окрім емпіричних фактів має існувати певне переконання щодо неможливості відступів та зміни тільки наступними імперативними нормами [6, с. 373]. Перші два критерії впливають з дефініції імперативних норм, а наступні два – з епістемологічної необхідності пізнання їхнього існування. Всі з них, однак, важко задовільнити на практиці. Належність до загального міжнародного права та визнання співтовариством держав в цілому, щонайменше, породжує запитання про зміст використаних тут понять («загальне міжнародне право» та «співтовариство держав в цілому») та запитання про кількісний ступінь визнання. Іншими словами, невідомо, скількома саме державами норми мають визнаватися, щоб

належати до *jus cogens*. Аналогічне питання виникає при розгляді емпіричного критерію – невідомі кількісні показники поведінки держав, відповідно до яких можна було б стверджувати, що держави «як правило» не порушують імперативні норми і не змінюють їх. Існування згаданого «переконання» встановити ще складніше, оскільки воно покликане описати внутрішній (неемпіричний) стан держави, який може не мати чітко вираженого та необхідного зв'язку із її діями. Таким чином, ідентифікація норм *jus cogens* залишається проблематичним процесом.

Якщо взяти за основу наведену дефініцію, але не обмежуватись нею, можна виділити ряд ознак, які характеризують норми *jus cogens*. По-перше, норма *jus cogens* – це норма, від якої не допускається відступ. Слід зазначити, що в даному випадку йдеться про *lex ferenda*, бо неможливо виключити можливість такого відступу на практиці. По-друге, це норма загального міжнародного права. Вказівка на конкретні джерела у Віденській конвенції відсутня, проте найбільш доречним варіантом, на думку КМП видається міжнародно-правовий звичай, якщо презюмувати, що загальне міжнародне право не є окремим джерелом міжнародного права, а норми, які складають його категорію, походять з джерел статті 38 Статуту Міжнародного Суду ООН [5, с. 31]. Відсутність консенсусу щодо джерела імперативних норм породжує певні теоретичні та, потенційно, практичні проблеми. Джерела вказують на спосіб виникнення тих чи інших норм. Якщо стверджувати, наприклад, що статус *jus cogens* норм впливає з міжнародно-правового звичаю, то логічно можна стверджувати, що ідентифікація норм *jus cogens* відбувається шляхом спостереження за загальною практикою держав і проявами їхніх *opinio juris*. Крім того, джерела чітко вказують на характерні риси норм, які впливають з характерних рис їх джерел, як конкретне впливає із загального.

Ідея того, що саме міжнародне звичаєве право є найбільш прийнятним джерелом імперативних норм підтверджується конкретною практикою держав. Зокрема, Верховний суд Аргентини визнав, що імперативні норми щодо воєнних злочинів і злочинів проти людяності впливають з уже чинних норм звичаєвого міжнародного права. Аналогічно Конституційний трибунал Перу заявив, що імперативні норми загального міжнародного права (*jus cogens*) посилаються на «звичаєві міжнародні норми з *opinio juris seu necessitatis*» [5, с. 31, 32]. Норма *jus cogens* приймається і визнається міжнародним співтовариством держав в цілому. Це вимагає у випадку конвенційної норми – квазіуніверсального характеру відповідного договору або у випадку імператив-

ної звичаєвої норми – *opinio juris* практично всіх держав [7, с. 670, 671]. Питання кількісного критерію, згадане раніше, залишається і підтверджується формулюванням «практично всіх держав». Імперативні норми породжують зобов'язання для всіх суб'єктів міжнародного права. Ця ознака впливає з того, що йдеться про норми загального міжнародного права. Вони мають вищу юридичну силу порівняно з іншими нормами міжнародного права. Причиною цього, на думку КМП, в рамках дослідження фрагментації міжнародного права можуть бути як зміст даних норм, так і їхнє універсальне визнання [8, с. 182]. Однак, невірно думати, що універсальне або ж квазіуніверсальне визнання саме по собі означає, що при колізії двох норм перевага має надаватися *jus cogens*. Саме тому не всі норми, що породжують зобов'язання *erga omnes*, є імперативними. Аналогічні міркування стосуються і змісту норм *jus cogens*. Якщо норми *jus cogens* і мають вищу юридичну силу, то це обумовлюється відповідною волею і згодою на те з боку держав, а не змістом чи ступенем визнання.

Не існує чітко визначеного переліку імперативних норм, іншими словами – серед суб'єктів міжнародного права та міжнародних судових установ немає згоди щодо того, які норми належать до категорії *jus cogens*. Проте зазвичай згадуються наступні: заборона агресії, заборона геноциду, заборона злочинів проти людяності, базові норми міжнародного гуманітарного права, заборона расової дискримінації та апартеїду, заборона рабства, заборона катувань, право на самовизначення [4, с. 6]. Відповідно, *jus cogens* є переважно забороняючими нормами, що можна вважати ще однією ознакою. Окрім цього, слід зауважити, що норми *jus cogens* мають регулятивний, а не установчий характер, адже вони використовуються для визначення певної поведінки як належної [9, с. 856]. Ймовірною причиною відсутності встановленого переліку імперативних норм є, дещо парадоксально, відсутність згоди на це з боку міжнародного співтовариства держав в цілому, яка була б чітко виражена у тих чи інших міжнародно-правових актах.

Незважаючи на ці обставини, класифікація імперативних норм все ж видається можливою. Так, за функціями можна виділити регулятивні норми *jus cogens* першого порядку та допоміжні норми *jus cogens* другого порядку. Прикладами норм першої категорії є: держави зобов'язані утримуватися від вчинення катувань, будь-яких дій, які позбавляють народ його права на самовизначення, від вчинення актів агресії. Друга категорія включатиме норми, які забороняють будь-який відступ від норм *jus cogens* першого порядку та їхню зміну лише шляхом створення нових

імперативних норм, які регулюватимуть ті ж міжнародно-правові відносини [10, с. 75–77].

За природою норми *jus cogens* можна поділити на такі, що впливають з: міжнародного публічного порядку (наприклад, заборона геноциду), спільних інтересів міжнародного співтовариства (наприклад, деякі норми Статуту Міжнародного Суду ООН, як зазначив сам Суд у справі Нікарагуа v. Сполучених Штатів Америки 1986 р., оскільки держави не можуть їх змінити), логічної необхідності, яка передбачається функціонуванням системи міжнародного права (наприклад, принцип *pacta sunt servanda* та принцип добросовісного виконання зобов'язань) [11, с. 46–57]. З метою опису сутності *jus cogens* варто звернутися до конкретних наслідків дії цих норм. Відповідно до статті 53 Віденської конвенції 1969 р., якщо договір суперечить нормі *jus cogens*, створеній до укладення договору, то договір вважається нікчемним. Аналогічно, якщо мета застереження до договору суперечить нормі *jus cogens*, то це застереження вважається нікчемним. Можна зробити крок вперед і припустити, що коли резолюція, прийнята міжнародною організацією, суперечить нормі *jus cogens*, то ця резолюція також вважається нікчемною [6, с. 360, 361].

Необхідно додати, що у випадку нормативного конфлікту між *jus cogens* і положенням договору, весь договір, а не лише відповідне його положення, що суперечить *jus cogens*, є нікчемним відповідно до ст. 53 у поєднанні з п. 5 ст. 44 Конвенції 1969 р. Нікчемність є абсолютною, тобто договір не має юридичної сили ні для сторін, які беруть у ньому участь, ні для інших суб'єктів. Така нікчемність настає *ab initio*, тобто договір не набув юридичного існування на міжнародно-правовому рівні. Таким чином, до нього не застосовується принцип *pacta sunt servanda*. Нікчемність такого договору тягне за собою позитивний обов'язок його сторін усунути, якщо це можливо, всі наслідки дій, вчинених на його основі, як це передбачено ст. 71 Віденської конвенції [12, с. 925, 926]. Розділ III Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р. передбачає відповідальність за серйозні порушення зобов'язань, що впливають з імперативних норм. Під «серйозним порушенням» відповідно до ст. 40 потрібно мати на увазі порушення, пов'язане з грубим або систематичним невиконанням відповідного зобов'язання державою. Якщо таке порушення стається, згідно зі ст. 41, держави мають співпрацювати, щоб його зупинити, використовуючи правомірні засоби. Крім того, жодна держава не має визнавати ситуацію, яка виникла внаслідок такого порушення або ж сприяти її збереженню [13].

Беручи до уваги ці наслідки, визначення і ознаки норм *jus cogens* на основі ст. 53 Віденської

конвенції 1969 р. можна зробити кілька висновків щодо їх поняття та дії. Вони так чи інакше пов'язані з інтересами міжнародного співтовариства в цілому, що випливає з дефініції, а тому мають за мету збереження або встановлення того стану речей, який міжнародне співтовариство вважає належним на конкретний момент у часі. Таким чином, *jus cogens* є нормативним вираженням цих інтересів [14, с. 41]. При цьому необхідно зробити застереження, що міжнародне співтовариство є абстракцією, оскільки не існує суб'єкта, який би позначався такою назвою. Тому йдеться не про інтереси окремої сутності, а про спільні інтереси ряду суб'єктів, перш за все, держав. Звичайно, певною мірою аналогічне зауваження можна зробити і відносно самих держав, але на відміну від міжнародної спільноти, їхнє існування є усталеним елементом міжнародно-правового дискурсу. Враховуючи гуманітарний характер таких норм як заборона геноциду, заборона рабства та заборона катувань, які часто вважають імперативними, можна припустити, що *jus cogens* необхідні для збереження життя та гідності окремих суспільних груп та індивідів, що є інтересом всього міжнародного співтовариства [15, с. 7]. Ця теза означає визнання абсолютною більшістю держав певної поведінки як неналежної, і в даному випадку йдеться про вираження відповідного переконання через декларації чи багатосторонні міжнародні договори. Якщо вважати забезпечення таких спільних інтересів міжнародного співтовариства необхідною умовою для існування міжнародного правопорядку, то непорушення *jus cogens* також є необхідною умовою для існування цього правопорядку [16, с. 840]. З практичної точки зору це означає, наприклад, що дві держави не можуть укласти договір, згідно з яким вони домовляться про те, як вони будуть вторгтися і розділяти третю державу, і зобов'язуються інституціоналізувати апартеїд як форму внутрішньої політики на її території [17, с. 21]. У даному випадку можна провести аналогію з застереженням про публічний порядок у національному праві. Відповідно, *jus cogens* буде своєрідним вираженням цього публічного порядку.

Отже, імперативні норми міжнародного публічного права (*jus cogens*) є переважно особливими звичаєвими нормами, які покликані обмежити волю держав, перш за все, у сфері укладення міжнародних договорів, і таким способом захистити спільні інтереси міжнародного співтовариства. Сучасне розуміння норм *jus cogens* базується на статтях 53 та 64 Віденської конвенції 1969 р., але не обмежується ними, та продовжує невпинно розвиватися через міжнародно-правову практику, а також доктринальні напрацювання, які її тлумачать і таким чином доповнюють наявний дискурс.

В міжнародному приватному праві ставлення до імперативних норм характеризується значними відмінностями не тільки від загальнотеоретичного розуміння такого виду правових норм, але і від усього вищезазначеного про імперативні норми міжнародного публічного права. Такі ексклюзивні підходи обумовлені, в першу чергу, повною відсутністю в ст. 14 Закону про міжнародне приватне право (далі – Закон МПрПр) [18], яка має назву «Застосування імперативних норм», самого поняття імперативних норм саме в цій галузі права.

Судова практика, яка склалася в Україні за період дії Закону МПрПр, засвідчила наявність доволі широкого та різноманітного тлумачення імперативних норм саме у цій сфері.

Окремо слід зазначити, що і серед науковців немає єдності щодо підходів до розуміння проблеми імперативних норм у МПрПр. Зокрема, К. Шуріг вважає виокремлення таких норм лише тільки «юридичним трюком» – проблемі надається певна нова назва і вона вже вважається вирішеною [19].

Крім того, деякі науковці вищезазначені норми називають «імперативні норми безпосереднього застосування» («надімперативні»), вказуючи при цьому на відкидання всіх інших норм, в тому числі і колізійних. Щодо видів вказаних норм, то традиційно виділяють надімперативні норми «*lex fori*» та надімперативні норми третіх держав. При цьому застосування першого виду визначається конкретними цілями і змістом деяких особливих матеріально-правових норм певної держави з ігноруванням двосторонніх колізійних норм.

Важливо згадати і теорію Францескакіса Ф., який вважав, що надімперативні норми самостійно визначають сферу свого застосування за допомогою спеціального кваліфікуючого елементу – вказівки на їх територіальну та/або персональну сферу дії. Відповідно, такі норми структурно складаються з двох частин – матеріально-правового змісту та «кваліфікуючого елементу» [20].

Взагалі проблема окреслення кола (або певного переліку) імперативних норм саме міжнародного приватного права найтісніше пов'язана з формуванням і функціонуванням національного законодавства кожної окремої держави. При цьому певні кроки на шляху уніфікації підходів до імперативних норм МПрПр можна прослідкувати і в деяких міжнародних договорах.

Зокрема, відповідно до Конвенції про право, яке застосовується до контрактних зобов'язань, яка була прийнята в Римі 19 червня 1980 року (ст. 7), нічого в цій конвенції не обмежує застосування норм права суду в ситуації, коли вони є імперативними, незалежно від права, яке іншим чином застосовується до контракту [21].

При порівнянні імперативних норм МПРПр з застереженням про публічний порядок у якості основного аргументу їх автономного існування називають більш «низький» оперативний рівень значимості цих імперативних норм, який не дозволяє віднести такі норми до фундаментальних засад правопорядку (публічного порядку). Необхідно також зазначити, що в теорію публічного порядку абсолютно не вписується і можливість застосування імперативних норм третіх держав [22, р. 380].

Важливо при цьому виділити ті критерії, що дають змогу чітко окреслити, які саме норми національного законодавства є імперативними з точки зору МПРПр.

Першим з них (найбільш однозначним) буде пряма вказівка на це в тексті правової норми.

Другим – призначення норми приватного права, яка безпосередньо пов'язана з публічними засадами; або норма публічного права, яка регулює приватноправові відносини (в тому числі, з іноземним елементом). Таким призначенням можна вважати забезпечення (або захист) публічних, визначальних для суспільства, інтересів. Прикладом може бути ст. 228 ЦКУ [23] про правові наслідки правочину, який порушує публічний порядок, вчинений з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства, а також ст. 220 ЦКУ [23] про правові наслідки недодержання вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору.

Третім – на відміну від імперативних норм міжнародного публічного права джерелом «надімперативних» норм міжнародного приватного права є виключно нормативно-правові акти конкретної держави (діюче законодавство).

Четвертим критерієм слід назвати врахування сутності та цілей таких норм саме з урахуванням національних інтересів кожної держави. Проблема полягає в тому, що публічні інтереси різних держав можуть суттєво відрізнятися, тобто те, що вважається імперативною нормою в одній державі, може взагалі суперечити національному праву іншої держави.

П'ятим критерієм є певна обмеженість дії такої норми у просторі. Як правило, йдеться про межі території певної держави або території з особливим правовим режимом (наприклад, вільна економічна зона). Але при цьому теоретично наш Закон про МПРПр допускає можливість застосування навіть іноземних імперативних норм.

Шостим можна вважати наслідки застосування таких норм – повна відмова від застосування того іноземного права, на яке вказує колізійна норма, яким би воно не було.

Сьомий критерій засвідчує, що зазначені імперативні норми, як правило, носять характер заборон, порушення яких має тягнути за собою певні, чітко встановлені юридично-значущі наслідки.

У якості восьмого слід вказати, що імперативна норма може суттєво впливати на реалізацію одного з основних принципів МПРПр – автономії волі, який дає договірним сторонам право самостійно і практично без обмежень обирати право, яке буде застосовуватися до договору. Фактично імперативна норма ігнорує домовленості сторін. Про це свідчить судова практика щодо застосування імперативних норм, яка склалася у багатьох державах світу.

До дев'ятого можна віднести чітко виражений захисний характер таких норм, ототожнення їх з «захисними застереженнями». Зокрема, на думку М. Блесінга, вони захищають фіскальні інтереси (митно-тарифне регулювання), платіжну систему і платіжний баланс конкретної держави (валютне регулювання, обмеження певних видів платіжних операцій, заборона золотих застережень), економічні інтереси вітчизняних виробників (наприклад, ліцензування та квотування, введення інших нетарифних обмежень щодо експорту та імпорту); місцевих фінансових ринків (ринку цінних паперів або фондових бірж); конкуренції та товарних і фінансових ринків (антимонопольне законодавство, норми, спрямовані на попередження корупції); оточуючого середовища (заборона на ввезення певних товарів, що містять шкідливі речовини). При цьому мова може йти і про реалізацію політичних та воєнних інтересів держави в економічній сфері. Зокрема, йдеться про ембарго, бойкоти, заборони на укладання правочинів з громадянами певних держав [24].

Десятий критерій – юридична сила надімперативних норм визначається тим, що вона настільки «ексклюзивна» і відмінна від звичайних імперативних норм, що надімперативні норми будуть застосовані незалежно від того, чи сторони відповідних правовідносин підпорядкували їх національному або іноземному праву (обов'язково за наявності іноземного елемента).

Вищезазначені критерії дозволяють хоча би схематично виокремити імперативні норми МПРПр серед усього масиву норм національного законодавства. Щодо українського досвіду слід зазначити, що у постанові Великої Палати Верховного Суду від 16 листопада 2021 року у справі № 904/2104/19 суд з'ясував, чи є дійсними кредиторські вимоги за договором поруки, який регулюється англійським правом. Зокрема, розглядалося питання, чи вважаються імперативними в розумінні ст. 14 Закону про МПРПр приписи ч. 4 ст. 559 Цивільного кодексу України про припинення поруки зі спливом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання.

Обґрунтовуючи свою правову позицію, суд зазначив, що «імперативними нормами є не будь-які норми права України, що прямо визначають

правила поведінки та виражаються в категоричних розпорядженнях держави, а такі норми, які регулюють правовідносини, що мають виключне та особливе значення для держави чи суспільства, у зв'язку із чим держава Україна за жодних обставин не допускає підпорядкування таких правовідносин іноземному праву». Отже, норми ЦКУ про поруку та підстави її припинення не належать до правових норм, які регулюють публічний порядок у державі, ними не визначаються принципи та засади обороту майна, вони не впливають на основи наявного ладу та не обмежують конституційні права та свободи особи, а тому не є імперативними в розумінні ст. 14 Закону про МПрПр [25].

Слід зазначити, що існування та застосування надімперативних норм МПрПр викликало до життя нові проблеми і одночасно жваву дискусію серед науковців щодо необхідності розширення переліку методів МПрПр за рахунок методу прямого (безпосереднього) регулювання нормами національного (внутрішнього) права. Деякі автори пропонують інші назви такого однакового за змістовним наповненням методу. Серед них – метод прямого національного регулювання, екстраординарно-односторонній матеріально-правовий метод [26]. Необхідність існування такого методу (незалежно від його назви, щодо якої можна і далі дискутувати) обумовлена тим, що традиційні методи МПрПр (колізійно-правовий та матеріально-правовий) вже не охоплюють всіх правовідносин з іноземним елементом.

Висновки. Вищезазначене дозволяє зробити наступні висновки щодо співвідношення імпера-

тивних норм міжнародного публічного та міжнародного приватного права. Якщо говорити про ті риси, які об'єднують вказані норми, слід згадати їх назву «імперативні норми». В обох галузях права ця назва зберігається, але змістовне (сутнісне) наповнення суттєво відрізняється. До того ж, співпадає характер впливу таких норм на відповідні правовідносини. І в міжнародному публічному, і в міжнародному приватному праві ми бачимо беззаперечну і однозначну дію імперативних норм, зміст яких змінити неможливо. При цьому важливо враховувати і правові наслідки їх застосування. Вони мають бути позитивними з точки зору всього світового співтовариства (для публічного) або окремої конкретної держави (у приватному). Звертаючись до рис, які відрізняють зазначені норми, важливо вказати на абсолютно різні механізми їх впливу на суспільні відносини. В міжнародному публічному праві йдеться про міжнародний механізм, а в міжнародному приватному – про внутрішньодержавний механізм. До того ж, значно може відрізнятися і порядок формування імперативних норм. В публічному – це згода всіх (або більшості) держав, яка виявляється, як правило, в міжнародних договорах, а в приватному – це національне законодавство кожної держави. Серед відмінностей і традиційні назви імперативних норм. Зокрема, «*jus cogens*» і «надімперативні норми» МПрПр.

Важливо чітко знати, розуміти і усвідомлювати співвідношення імперативних норм міжнародного публічного і приватного права, оскільки це безпосередньо впливає на ефективність їх застосування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kunda I. Defining Internationally Mandatory Rules in European Private International Law of Contracts. *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivat Recht*. 2007. № 4. P. 210–222.
2. Obiri-Korang P. Overriding Mandatory Rules Applicable to International Sales of Goods: Evidence from South Africa. *Lex portus*. 2023. Vol. 9. P. 7–19.
3. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 19.02.2024).
4. Draft conclusions on identification and legal consequences of peremptory norma of general international law (*jus cogens*) 2022. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/1_14_2022.pdf (дата звернення: 19.02.2024).
5. Draft conclusions on identification and legal consequences of peremptory norma of general international law (*jus cogens*), with commentaries 2022. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_14_2022.pdf (дата звернення: 19.02.2024).
6. Linderfalk U. The Creation of *Jus Cogens* – Making Sense of Article 53 of the Vienna Convention. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht : Heidelberg journal of international law*. 2011. № 71. P. 359–378.
7. Villiger M. E. *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties: a book*. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2009. 1093 p.
8. Conclusions of the work of the Study Group on the Fragmentation of International Law: Difficulties arising from the Diversification and Expansion of International Law 2006. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/1_9_2006.pdf (дата звернення: 19.02.2024).
9. Linderfalk U. The Effect of *Jus Cogens* Norms: Whoever Opened Pandora's Box, Did You Ever Think About the Consequences? *The European Journal of International Law*. 2008. № 5. P. 853–871.

10. Linderfalk U. *Understanding Jus Cogens in International Law and International Legal Discourse: a book*. Elgar Publishing Limited, Edward, 2020. 256 p.
11. Kolb R. *Peremptory International Law – Jus Cogens: A General Inventory: a book*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2015. 168 p.
12. Schmalenbach K. Article 53 Treaties conflicting with a peremptory norm of general international law («jus cogens») / *Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary: a book* / ed. O. Dörr, K. Schmalenbach: Berlin, Heidelberg, Springer-Verlag, 2012. P. 897–942.
13. *Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts 2001*. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf (дата звернення: 19.02.2024).
14. Karklina K. *Human Dignity as a Foundational Value of Peremptory Norms in International Law*. URL: <https://www.rgsl.edu.lv/uploads/research-papers-list/24/karklina-final.pdf> (дата звернення: 19.02.2024).
15. Wet E. de. *Entrenching International Values through Positive Law: The (Limited) Effect of Peremptory Norms / Tracing Value Change in the International Legal Order: Perspectives from Legal and Political Science: a book* / ed. H. Krieger, A. Liese: Oxford, Oxford University Press, 2023. P. 85–99.
16. Conklin W. E. *The Peremptory Norms of the International Community*. *European Journal of International Law*. 2012. № 3. P. 837–861.
17. Vidmar J. *Norm Conflicts and Hierarchy in International Law: Towards a Vertical International Legal System? Hierarchy in International Law: The Place of Human Rights: a book* / ed. Wet E. de, Vidmar J. Oxford: Oxford University Press, 2012. Ch. 2 P. 13–41.
18. Про міжнародне приватне право: Закон України № 2709-IV від 23.06.2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422.
19. Schurig Kl. «Ingmar» und die «international zwingende» Handelsvertreter-richtlinie oder: Die Urzeugung einer Kollisionsnorm. *Festschrift Erik Jayme*. Hrsg. H. Mansel. Band I. 2004. P. 840–841.
20. Francescakis Ph. *La Théorie Du Renvoi Et Les Conflits De Systèmes En Droit International Privé: Dissertation*. Paris: Sirey, 1958. P. 306.
21. *Convention on the law applicable to contractual obligations*. 19.06.1980. Rome. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A41980A0934> (дата звернення: 15.04.2024).
22. Nygh P. *The Reasonable Expectations of the Parties as a Guide to the Choice of Law in Contract and in Tort*. *Recueil des Cours. Collected Courses of Hague Academy of International Law*. Vol. 251. 1995. P. 380.
23. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
24. Blessing M. *Impact of the Extraterritorial Application of Mandatory Rules of Law on International Contracts*. *Swiss Commercial Law Series*. Ed. by Vogt. Vol. 9. 1999. P. 14–15.
25. Маслов О., Завалько Т. Верховний Суд пояснив, які норми права України є імперативними. *Право UA*. 19.09.2023. URL : <https://pravo.ua/verkhovnyi-sud-poisnyv-iaki-normy-prava-ukrainy-ie-imperativnyu/> (дата звернення: 10.03.2024).
26. *Yearbook of private international law*. Vol. I. 1999. P. 103–352.

REFERENCES

1. Kunda I. (2007) *Defining Internationally Mandatory Rules in European Private International Law of Contracts*. *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*. no. 4, pp. 210–222.
2. Obiri-Korang P. (2023) *Overriding Mandatory Rules Applicable to International Sales of Goods: Evidence from South Africa*. *Lex portus*. Vol. 9. P. 7–19.
3. *Vienna convention on the law of treaties* 23.05.1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (date of access: 19.02.2024).
4. *Draft conclusions on identification and legal consequences of peremptory norma of general international law (jus cogens) (2022)*. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/1_14_2022.pdf (date of access: 19.02.2024).
5. *Draft conclusions on identification and legal consequences of peremptory norma of general international law (jus cogens), with commentaries (2022)*. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_14_2022.pdf (date of access: 19.02.2024).
6. Linderfalk U. (2011) *The Creation of Jus Cogens – Making Sense of Article 53 of the Vienna Convention*. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht : Heidelberg journal of international law*. № 71. P. 359–378.
7. Villiger M. E. (2009) *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties: a book*. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 1093 p.

8. Conclusions of the work of the Study Group on the Fragmentation of International Law: Difficulties arising from the Diversification and Expansion of International Law (2006). URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/1_9_2006.pdf (date of access: 19.02.2024).
9. Linderfalk U. (2008) The Effect of Jus Cogens Norms: Whoever Opened Pandora's Box, Did You Ever Think About the Consequences? *The European Journal of International Law*. № 5. P. 853–871.
10. Linderfalk U. (2020) Understanding Jus Cogens in International Law and International Legal Discourse: a book. Elgar Publishing Limited, Edward, 256 p.
11. Kolb R. (2015) Peremptory International Law – Jus Cogens: A General Inventory: a book. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 168 p.
12. Schmalenbach K. (2012) Article 53 Treaties conflicting with a peremptory norm of general international law («jus cogens») / Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary: a book / ed. O. Dörr, K. Schmalenbach: Berlin, Heidelberg, Springer-Verlag, P. 897–942.
13. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001). URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf (date of access: 19.02.2024).
14. Karklina K. Human Dignity as a Foundational Value of Peremptory Norms in International Law. URL: <https://www.rgsl.edu.lv/uploads/research-papers-list/24/karklina-final.pdf> (date of access: 19.02.2024).
15. Wet E. de. (2023) Entrenching International Values through Positive Law: The (Limited) Effect of Peremptory Norms / Tracing Value Change in the International Legal Order: Perspectives from Legal and Political Science: a book / ed. H. Krieger, A. Liese: Oxford, Oxford University Press, P. 85–99.
16. Conklin W. E. (2012) The Peremptory Norms of the International Community. *European Journal of International Law*. № 3. P. 837–861.
17. Vidmar J. (2012) Norm Conflicts and Hierarchy in International Law: Towards a Vertical International Legal System? Hierarchy in International Law: The Place of Human Rights: a book / ed. Wet E. de, Vidmar J. Oxford: Oxford University Press, Ch. 2 P. 13–41.
18. Pro mizhnarodne pryvatne pravo: Zakon Ukrainy № 2709-IV vid 23.06.2005 r. [On Private International Law: Law of Ukraine № 2709-IV of 23.06.2005]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* (2005) [in Ukrainian].
19. Schurig Kl. (2004) «Ingmar» und die «international zwingende» Handelsvertreter-richtlinie oder: Die Urzeugung einer Kollisionsnorm. Festschrift Erik Jayme. Hrsg. H. Mansel. Band I. P. 840–841.
20. Francescakis Ph. (1958) La Théorie Du Renvoi Et Les Conflits De Systèmes En Droit International Privé: Dissertation. Paris: Sirey, P. 306.
21. Convention on the law applicable to contractual obligations. 19.06.1980. Rome. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A41980A0934> (date of access: 15.04.2024).
22. Nygh P. (1995) The Reasonable Expectations of the Parties as a Guide to the Choice of Law in Contract and in Tort. *Recueil des Cours. Collected Courses of Hague Academy of International Law*. Vol. 251. P. 380.
23. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy № 435-IV vid 16.01.2003 r. [Civil Code of Ukraine № 435-IV of 16.01.2003]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* (2003) [in Ukrainian].
24. Blessing M. (1999) Impact of the Extraterritorial Application of Mandatory Rules of Law on International Contracts. *Swiss Commercial Law Series*. Ed. by Vogt. Vol. 9. P. 14–15.
25. Maslov O., Zavalko T. (2023) Verkhovnyi Sud poiasnyv, yaki normy prava Ukrainy yu imperatyvnymy [The Supreme Court explained which norms of Ukrainian law are mandatory]. *Pravo UA*. 19.09.2023. URL : <https://pravo.ua/verkhovnyi-sud-poiashnyv-iaki-normy-prava-ukrainy-ie-imperatyvnymy/> (date of access: 10.03.2024) [in Ukrainian].
26. Yearbook of private international law. Vol. I. 1999. P. 103–352.

Науковий журнал

Ампаро

№ 1, 2024

Комп'ютерна верстка – М.С. Михальченко
Коректура – І.М. Чудеснова

Підписано до друку: 01.05.2024.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 3,95.
Замов. 0524/387. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.